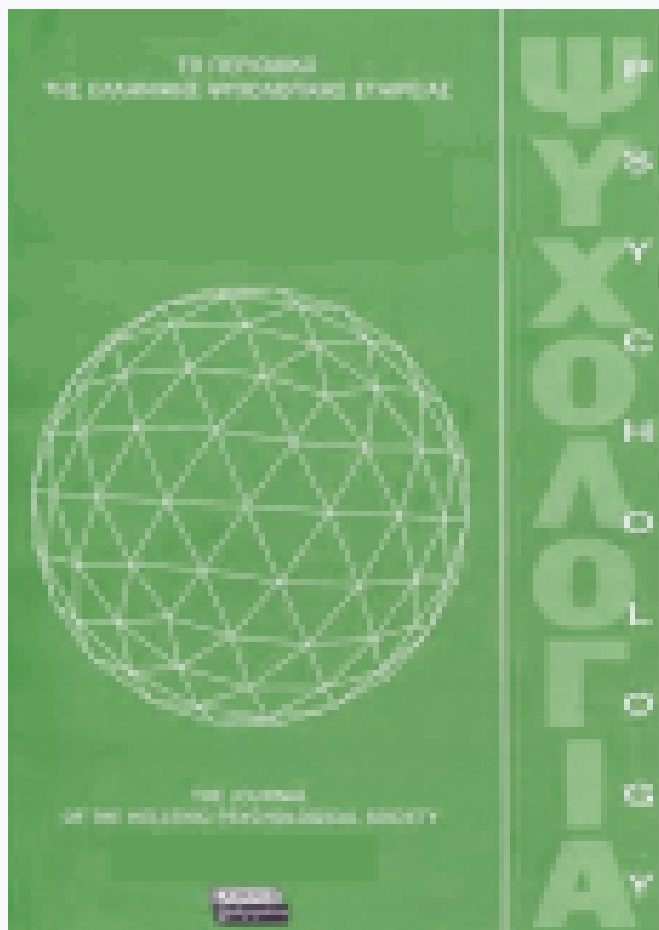


## Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τόμ. 11, Αρ. 1 (2004)



### Ομοφυλόφιλη επιθυμία και επιθυμία πατρότητας

*Emmanuel Gratton*

doi: [10.12681/psy\\_hps.23995](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23995)

Copyright © 2020, Emmanuel Gratton



Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Παρόμοια Διανομή 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Gratton, E. (2020). Ομοφυλόφιλη επιθυμία και επιθυμία πατρότητας. *Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 11(1), 65–85. [https://doi.org/10.12681/psy\\_hps.23995](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23995)

## Ομοφυλόφιλη επιθυμία και επιθυμία πατρότητας

EMMANUEL GRATTON  
Πανεπιστήμιο VII Παρισίων

### ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη διαδρομή της ιστορίας η ομοφυλόφιλη επιθυμία και η επιθυμία πατρότητας παρουσιάστηκαν ως «ασυμβίβαστες». Αυτή η ασυμβατότητα εξακολουθεί να υποστηρίζεται από ορισμένους ψυχαναλυτές που βλέπουν στην ομόφυλη γονικότητα μια διαστροφή της συμβολικής τάξης. Είναι γεγονός ότι η ομοφυλόφιλη επιθυμία και η επιθυμία πατρότητας μπορεί να συμβιβάζονται μεταξύ τους ή όχι ανάλογα με τα κοινωνικά πρότυπα. Στη σύγχρονη δυτική κοινωνία μας η συμφιλίωσή τους καθίσταται εφικτή χάρη στην ποικιλομορφία των οικογενειακών προτύπων, στην άμβλυση των διαφυλικών διαφορών ανάμεσα στους γονείς και στον περιορισμό των σεξουαλικών διακρίσεων. Παρ' όλα αυτά, η ομοφυλοφιλική πατρότητα αποτελεί μια διπλή διακινδύνευση: γιατί δηλώνει ομοφυλόφιλος και ταυτόχρονα ομοφυλόφιλος πατέρας. Η συνακόλουθη δήλωση αυτών των δύο επιθυμιών εγγράφεται σε μια πορεία κατά την οποία, αντιμέτωπη με τον καταναγκασμό και την ντροπή, μπορεί να γίνει φορέας μιας επιθυμίας αποκατάστασης και μιας βούλησης ελευθέρωσης. Η διαπλοκή ψυχικών διεργασιών που καθορίζονται από την προσωπική ιστορία του υποκειμένου και διεργασιών που προσδιορίζονται από το σχέδιό του ως κοινωνικού δρώντος δίνει μια συγκεκριμένη μορφή στην ταυτοτική συγκρότηση κάθε ομοφυλόφιλου που επιθυμεί να γίνει πατέρας. Αυτή η συγκρότηση εγγράφεται σε ένα τοπίο πατρότητας, που και αυτό στην εποχή μας αλλάζει, προσδίδοντας μια νέα συναισθηματική διάσταση στο δέσιμο με το παιδί. Στους ομοφυλόφιλους η πατρική ταυτότητα αποκτά ένα ιδιαίτερο νόημα, προσφέροντάς τους έναν τρόπο οικογενειακής και κοινωνικής επανασύνδεσης, αλλά και μια δυνατότητα να εκφράζουν την ανδρική πλευρά του χαρακτήρα τους.

Λέξεις-κλειδιά: Ομοφυλοφιλία, Επιθυμία πατρότητας, οικογενειακά πρότυπα

Στις αρχές του 21ου αιώνα η ομόφυλη γονικότητα παρουσιάζεται ως ένα νέο οικογενειακό σχήμα και η νομοθεσία ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών, αφού αποδέχτηκε τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια, επιτρέπει πλέον σε αυτά και την υιοθεσία ή την τεχνητή γονιμοποίηση. Από τότε που γεννήθηκε η ομοφυλοφιλική ταυτότητα η αναπαραγωγή φαινόταν απαγορευμένη για τους ομοφυλόφιλους, και ιδιαίτερα για τους άνδρες, στους οποίους ο σεξουαλικός προσανατολισμός επισφράγιζε την ελλειμματική τους αρρενωπότητα

και τη συνακόλουθη αδυναμία τους να εγγραφούν σε μια γενεαλογική συνέχεια. Αυτή η «ασυμβατότητα» εξακολουθεί μέχρι σήμερα να αποτελεί αντικείμενο μεγάλης διαμάχης, ειδικότερα στον ψυχαναλυτικό χώρο. Από το ένα μέρος ο Jean-Pierre Winter (2001) μιλάει για μια «φαντασίωση τοξικότητας» (σ. 102) και ο Tony Anatrella (2002) ξιφουλκεί ενάντια στη μη διαφοροποίηση των φύλων, και από το άλλο ο Michel Tort (2000) καταγγέλλει τη χρήση της συμβολικής τάξης ως μέσου προάσπισης της κυρίαρχης

Σημείωση: Για την εργασία αυτή απονεμήθηκε στον Emmanuel Gratton το Βραβείο Νέου Ερευνητή στην Κλινική Κοινωνιολογία και Ψυχοκοινωνιολογία στο 4ο Διεθνές Συνέδριο των Σπετσών, Μάιος-Ιούνιος 2003.

Διεύθυνση: Emmanuel Gratton, 60 Rue Henri Hamelin, 49000 Angers, Tel.: 0241350949, E-mail: e.gratton@wanadoo.fr

ηθικής και η Sabine Prokhoris (2000) θέτει υπό ερώτηση τη διαφορά των φύλων όπως μας έχει επιβληθεί. Το πιο περίεργο όμως είναι ότι αυτή η ασυμβατότητα είναι αποδεκτή από ορισμένους gays που διαβλέπουν στην επιθυμία της πατρότητας μια συμμόρφωση προς το ετεροφυλοφιλικό πρότυπο, και κατ' επέκταση μια αποστροφή των συνθηκών και του τρόπου ζωής των ομοφυλόφιλων.

Η διαμάχη αναφορικά με την ομόφυλη γονικότητα συγκαλύπτει τις διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στην ομοφυλοφιλική πατρότητα και στην ομοφυλοφιλική μητρότητα. Η πρώτη, μάλιστα, φαίνεται ακόμα πιο παράδοση από τη δεύτερη, εξαιτίας αφενός των χαρακτηριστικών της ανδρικής ομοφυλοφιλίας και αφετέρου των βιο-ψυχο-κοινωνικο-πολιτισμικών διαφορών ανάμεσα στη μητρότητα και στην πατρότητα. Παρ' όλα αυτά, η εξέλιξη των αναπαραστάσεων της ομοφυλοφιλίας στη σύγχρονη κοινωνία, η εμφάνιση από το 1970 και μετά μιας ποικιλομορφίας οικογενειακών προτύπων, οι αλλαγές που σημειώθηκαν στον πατρικό ρόλο προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων επέτρεψαν σε ορισμένους άνδρες ομοφυλόφιλους να εκδηλώσουν ανοιχτά μια επιθυμία πατρότητας και να διαμορφώσουν ένα γονικό σχέδιο. Ποιες είναι οι κοινωνικές και υποκειμενικές διεργασίες που υπεισέρχονται στην ταυτοτική συγκρότηση των ομοφυλόφιλων πατέρων που εκδηλώνουν από το ένα μέρος την ομοφυλόφιλη επιθυμία τους και από το άλλο την επιθυμία τους να γίνουν πατέρες, διεκδικώντας έτσι μια ομοφυλοφιλική πατρότητα;

### Ιστορική και ανθρωπολογική αναδρομή

#### Η σύνδεση των επιθυμιών

Στον αρχαιοελληνικό και στο ρωμαϊκό πολιτισμό οι ανδρικές ομοφυλοφιλικές πρακτικές ήταν υποταγμένες σε ορισμένους κανόνες, αλλά δεν ήταν καθόλου ασύμβατες με ετεροφυλοφιλικές πρακτικές. Στην αρχαία Ελλάδα η παιδερρασία

δεν ήταν μόνο σεξουαλική και ερωτική, αλλά είχε και το χαρακτήρα της μύησης. Ήταν κατά κάποιον τρόπο αρρενοποιητική, με το να ενθαρρύνει το πέρασμα από τον παθητικό ρόλο του εφήβου στον ενεργητικό ρόλο του άνδρα. Όσο για τις ετεροφυλοφιλικές σχέσεις, αυτές αποσκοπούσαν στην τεκνοποίηση. Η ετεροφυλία διασφάλιζε, λοιπόν, τη βιολογική πατρότητα, ενώ μια μορφή κοινωνικής «πατρότητας» μεταβιβαζόταν μέσα από τις σχέσεις του εραστή με τον ερωμένο του. Ο Luc Brisson (1997) υπογραμμίζει ότι «η σχέση ενός ενήλικα με ένα αγόρι δεν ήταν μόνο σεξουαλική, ακόμα κι αν παρέμενε ερωτική. Συνδεόταν με την κοινωνικότητα, με συμποσιακές τελετουργίες, με στιγμές συνάντησης στις οποίες ο *παις* ήταν επίσης ένας σύντροφος που μάθαινε με τον εραστή και από αυτόν να περνάει καλά και να απολαμβάνει τη ζωή» (σ. 61). Στο ρωμαϊκό πολιτισμό ο παθητικός ρόλος ήταν κατακριτέος ακόμα και στην εφηβεία, και συνεπώς δεν μπορούσε να τον έχουν παρά μόνο σκλάβοι, και συγκεκριμένα απελεύθεροι. Οι διαστάσεις της μύησης και της «πατρότητας» χάνονται προς όφελος μιας απλής σχέσης κυριαρχίας και υποταγής. Η πατρότητα στη ρωμαϊκή εποχή αποκτάται διά της εκπεφρασμένης βουλήσεως ενός άνδρα ότι καθιστά ένα παιδί, αλλά μερικές φορές και έναν ενήλικα, κληρονόμο του.

Ο Maurice Godelier (2002) περιγράφει τις στενές σχέσεις που υπάρχουν στους Baruya της Νέας Γουινέας ανάμεσα στην ομοφυλοφιλική μύηση και στην κατασκευή της πατρότητας. Τα μικρά παιδιά ανατρέφονται αποκλειστικά από τη μητέρα τους, αλλά τα αγόρια, όταν γίνουν 9 ετών, αποκόπτονται βίαια από τη μάνα και τον κόσμο των γυναικών για να μπουν στον οίκο των ανδρών. Μέχρι τα 20 με 25 τους χρόνια θα περάσουν από ένα ολόκληρο σύστημα ανδρικών μυήσεων, το οποίο περιλαμβάνει ιδιαίτερα ομοφυλοφιλικές τελετουργικές πρακτικές ανάμεσα σε μεγαλύτερους στην ηλικία και σε μικρότερους. Οι νεότεροι για να γίνουν άνδρες πρέπει να καταπιούν το σπέρμα μεγαλύτερων οι οποίοι όμως είναι άγαμοι, γιατί για τους παντρεμένους οι

ομοφυλοφιλικές σχέσεις απαγορεύονται αυστηρά. Παρ' όλα αυτά, η ομοφυλοφιλία αυτή, η οποία δε μοιάζει καθόλου με την ομοφυλοφιλία στη Δύση, δεν αποκλείει ούτε την επιθυμία ούτε την απόλαυση μεταξύ ανδρών. Στηρίζεται στην πίστη ότι το σπέρμα του άνδρα κάνει το παιδί και ο ήλιος το βοηθά να αναπτυχθεί. Η ομοφυλοφιλία εδώ είναι ένα πέρασμα από το οποίο πρέπει κανείς υποχρεωτικά να περάσει για να οδηγηθεί στην πατρότητα.

Στην παιδερασία στην αρχαία Ελλάδα όπως και στις νεανικές ομοφυλοφιλικές πρακτικές των Βαρυγα ένας κοινωνικός κώδικας, φαντασιακός και συμβολικός, συνδέει την ομοφυλοφιλία με το ανδρικό και το ανδρικό με την πατρότητα. Οι δύο επιθυμίες συνδέονται μεταξύ τους και έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν. Η εξέλιξη της δυτικής κοινωνίας μας θα έρθει να θέσει υπό αμφισβήτηση αυτή τη σύνδεση.

### Η αποσύνδεση των επιθυμιών

Προοδευτικά, και ειδικότερα υπό την επίδραση του ιουδαίο-χριστιανισμού, η ομοφυλόφιλη επιθυμία θα απαξιωθεί προς όφελος του ενός και μόνου πλέον ετεροφυλοφιλικού προτύπου. Η σεξουαλικότητα συνολικά εκπίπτει σε ανυποληψία, μη βρίσκοντας δικαίωση παρά μόνο στην τεκνοποίηση. Ο απόστολος Παύλος συνιστά, για παράδειγμα, την αγαμία και την αποχή, ενώ ο Άγιος Αυγουστίνος ορίζει την ένωση του γάμου ως το μικρότερο κακό. Οι ετεροφυλόφιλες σχέσεις ελέγχονται λοιπόν πολύ και ο σοδομισμός ως σεξουαλική πρακτική που δεν αποσκοπεί στην αναπαραγωγή θεωρείται καταδικαστέος. Οι επαφές ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου, επειδή εξ ορισμού δεν είναι αναπαραγωγικές, συμπεριλαμβάνονται προοδευτικά στις κολάσιμες πράξεις, μαζί με τον αυνανισμό και την κτηνοβοσκία. Η σεξουαλική απόλαυση απαγορεύεται, και αυτό που επιδιώκεται είναι η δημιουργία δεσμών που βασίζονται στην ηθική και στην κοινωνική ευταξία.

Από το 12<sup>ο</sup> αιώνα η είσοδος στην πατρότητα

προσφέρεται μόνο διά του γάμου. Το πρότυπο «πατέρας - μητέρα - παιδί» θεσμοθετείται ως το μόνο και αποκλειστικό μέσο που οδηγεί στην πατρότητα. Η σεξουαλική διαφορά μέσα στο ζευγάρι επιτρέπει τη συμπληρωματικότητα των λειτουργιών: η μητρότητα αναλαμβάνει την αναπαραγωγή, στην πατρότητα ανατίθεται η εξουσία. Η κοινωνία είναι πατριαρχική και η οικογενειακή τάξη συνδέεται στενά με την κοινωνική, πολιτική και θρησκευτική τάξη. Οι ομοφυλοφιλικές πρακτικές είναι ανάρμοστες μέσα σε ένα τέτοιο σύστημα. Δεν μπορούν να συμβαίνουν παρά μόνο στο περιθώριο, αλλά και δε βιώνονται σε επίπεδο ταυτότητας ως χαρακτηριστικές μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Θεωρούνται παρεκκλίνουσες ακόμα και από εκείνους που τις επιλέγουν. Αλλά και στις περιπτώσεις που οικογενειάρχες πριν παντρευτούν ή και στη διάρκεια του έγγαμου βίου τους μπορεί να είχαν ομοφυλοφιλικές πρακτικές δεν υπήρχε κανένας σύνδεσμος ανάμεσα στις πρακτικές αυτές και στην πατρική τους ιδιότητα. Η ομοφυλοφιλία βρίσκεται διέξοδο μέσα από μετουσιωμένες μορφές έκφρασης την περίοδο της Αναγέννησης, και ιδιαίτερα μέσα από την τέχνη. Η ένωση των αντίθετων φύλων επιτρέπει την αναπαραγωγή, την ανανέωση των γενεών, ενώ η ανδρική επιθυμία για έναν άλλο άνδρα σχετίζεται με την καλλιτεχνική δημιουργία και την αιωνιότητα.

Από το 17<sup>ο</sup> αιώνα και εμφανώς πλέον από το 19<sup>ο</sup> έχουμε, σύμφωνα με το Michel Foucault (1976), τη «γέννηση» του ομοφυλόφιλου. Η ορατότητά του ως «είδους» τον τοποθετεί στην κατηγορία των αρρώστων. Η ομοφυλοφιλία προσλαμβάνεται ιατρικά σαν μια ανωμαλία της οποίας θα πρέπει να εξευρεθούν τα αίτια και η θεραπεία. Οι μόνες εξηγήσεις της εποχής που μοιάζει να ευσταθούν βασίζονται στην ιδέα της αναστροφής των γενών και στην υπόθεση ενός τρίτου φύλου: «Η ψυχή μιας γυναίκας μέσα σε ένα ανδρικό σώμα». Η κοινωνία θεμελιώνεται συνεπώς πάνω σε μια ξεκάθαρη διαφοροποίηση των φύλων και μια έντονη συμπληρωματικότητα των έμφυλων γονικών λειτουργιών. Ένας ομοφυλόφιλος δεν μπορεί, λοιπόν, να είναι εντελώς άν-

δρας και, ακόμα περισσότερο, πατέρας. Η πατρότητα, που μέσα στο πλαίσιο του γάμου συνιστά μια συνθήκη επιβεβαίωσης του ανδρισμού και προέκτασης του εαυτού, δε δύναται λογικά να γίνει αποδεκτή σε άτομα των οποίων η ανδρική ταυτότητα είναι ελλειμματική όσο και παθολογική. Ακόμα χειρότερο, η ομοφυλοφιλία βιώνεται ως απειλητική για την πατριαρχική κοινωνική τάξη, η οποία, από το άλλο μέρος, αρχίζει έτσι να εκδηλώνει και τα πρώτα σημάδια της αδυναμίας της. Η ομοφυλόφιλη επιθυμία βρήκε μεν μια ταυτότητα αλλά διαχωρίστηκε περισσότερο παρά ποτέ από το ενδεχόμενο μιας πατρότητας.

### Ψυχαναλυτική και κοινωνιολογική αναδρομή

#### Η ομοφυλόφιλη επιθυμία και η πατρική επιθυμία για παιδί

Η ομοφυλοφιλία επιφέρει μια τομή στις διάφορες μορφές σεξουαλικού προσανατολισμού. Η πολύμορφη παιδική σεξουαλική επιθυμία και η ψυχική αμφισεξουαλικότητα πρέπει να επιλυθούν με την ετεροφυλοφιλία και όχι με την ομοφυλοφιλία. Η τελευταία προσλαμβάνεται ως διαστροφική, αποδιόδομη, σύμφωνα με τις διάφορες φροϋδικές θεωρίες, σε μια καθήλωση της ομαλής σεξουαλικής ανάπτυξης η οποία συνδέεται με το οιδιπόδειο (το πρότυπο πατέρας - μητέρα - παιδί) στο ναρκισσισμό (τον έρωτα με τον εαυτό). Στη διαδικασία ψυχικής κατασκευής της ανδρικής ομοφυλοφιλίας υπεισέρχονται ταύτιση και επιλογές αντικειμένων που συνδέονται με την ίδια (στο όνειρο του Ντα Βίντσι), με τον πατέρα (στην περίπτωση του προέδρου Schreiber) και την αδελφική ζήλια. Η ομοφυλοφιλία αποδίδεται σε ένα «ελάττωμα» της ταυτότητας φύλου ή της επιλογής αντικειμένου. Η σεξουαλικότητα του ομοφυλόφιλου θεωρείται ανώριμη, καθηλωμένη στον ένα από τους δύο γονείς και επιζητούσα μόνο την απόλαυση, αποκλείοντας συνεπώς τη σεξουαλικότητα του ζευγαριού (τη συζυγική πίστη), και κατ' επέκταση

την επιθυμία για παιδί (το γονικό δεσμό). Η ανδρική ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα, απουσιάζοντας από το συναίσθημα, δε δύναται, λοιπόν, να εγγραφεί σε ένα σταθερό δεσμό που να υποστηρίζει ένα σχέδιο για παιδί.

Με αφετηρία τη θεωρία του φαλλού, ο Freud αντιδιαστέλλει ξεκάθαρα την πατρική από τη μητρική επιθυμία για παιδί. Η μητρική επιθυμία είναι ασυνείδητη, στηριζόμενη στην επιθυμία του φαλλού, του οποίου το παιδί είναι υποκατάστατο, ενώ η πατρική επιθυμία θεωρείται κυρίως μια πολιτισμική κατασκευή, που συμβολίζει ένα είδος δώρου προς τη γυναίκα και ένα χρέος προς τη μάνα. Ως γονιός ο πατέρας παρεμβαίνει δευτερογενώς για να σημάνει το χώρισμα μεταξύ της μητέρας και του παιδιού. Το ζήτημα της γονικής επιθυμίας, σύμφωνα με το Freud, τίθεται στη βάση μιας δυναμικής που εμπεριέχει τη διαφυλική διαφορά. Όσο κατανοητή μπορεί να είναι η επιθυμία μητρότητας στην περίπτωση της ομοφυλοφιλίας άλλο τόσο αινιγματική είναι η επιθυμία πατρότητας μέσα σε ένα ανδρικό ζευγάρι, εκτός εάν αξιολογηθεί ως μητρική. Αυτή η θεωρία των επιθυμιών βασίζεται στα γονικά πρότυπα που υπήρχαν στη δυτική κοινωνία την εποχή του Freud. Μια πατρική επιθυμία (ανεξάρτητη από την επιθυμία μιας γυναίκας) μπορεί, λόγω χάρη, να εκφράζεται σε άλλες κοινωνίες με τη μορφή προνομιακής προστατευτικής σχέσης.

Για δύο λόγους συνεπώς ένας ομοφυλόφιλος δε θα μπορούσε να επιθυμεί ένα παιδί. Ο ένας είναι η ανώριμη σεξουαλικότητά του και ο άλλος το φύλο του και η συνακόλουθη βιολογική και ψυχολογική του ανικανότητα να επιθυμήσει ένα παιδί για τον εαυτό του. Η επιθυμία της πατρότητας προϋποθέτει μια πιο σύνθετη ψυχική επεξεργασία, που απαιτεί την προσφυγή στη μετουσίωση και το ξεπέραςμα της αμφιθυμίας. Η ικανότητα γι' αυτά είναι ακόμα περισσότερο αναγκαία στην περίπτωση της ομόφυλης πατρότητας, και για να αποκτηθεί χρειάζεται συνήθως μια μακρά περίοδος ψυχικής ωρίμανσης.

Σήμερα οι ψυχαναλυτές είναι διχασμένοι αναφορικά με το εάν αυτές οι δύο επιθυμίες συμβιβάζονται μεταξύ τους. Θεωρούν ότι η ομο-

φυλόφιλη πατρική επιθυμία στηρίζεται σε ταυτίσεις και προβολές που συνδέονται με την κληρονομημένη πατρότητα, όπως βιώθηκε ή όπως εξιδανικεύτηκε. Σύμφωνα με τους Jacques Cloutier και Suzanne Renard (1995), η συγκρότηση της πατρότητας των ομοφυλόφιλων απορρέει από μια αντι-ταύτιση σε σχέση με ένα δικό τους απόμακρο και μη ανεκτικό πατέρα. Εκείνοι θα είναι πιο κοντά στο παιδί, προσπαθώντας να μην αναπαράγουν την απόσταση και την απόρριψη του δικού τους πατέρα. Αυτό το πλησίασμα θα διευκολύνει την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού τους, οδηγώντας το με βεβαιότητα στην έκφραση του ανδρισμού του και στην ετεροφυλοφιλία. Στον αντίποδα, ο Denis (2002) υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλική πατρότητα εκφράζει ένα είδος αναστάτωσης: «Το να βιώνεις ο ίδιος το ρόλο του πατέρα έχοντας μια φοβία της πατρικής ομοφυλοφιλίας αποτελεί ένα από τα παράδοξα της ανήσυχης ψυχικής κατάστασης των ομοφυλόφιλων πατέρων, κρυφών ή εκδηλωμένων, που είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω». Ως εκ τούτου, η πατρότητα δε φαίνεται να συμβιβάζεται με την ομοφυλοφιλία.

Ας σημειωθεί, βέβαια, ότι και η ετεροφυλόφιλη πατρότητα στο σύγχρονο κόσμο μας είναι επίσης δυνατόν να συγκροτείται πάνω σε ένα πρότυπο αντι-ταύτισης προς τον πατέρα, αλλά και να εκφράζεται μέσα από μια νόμιμη ανησυχία ως προς την άσκησή της. Οι όροι συνεπώς της σύνδεσης των δύο επιθυμιών, της ομοφυλόφιλης και της πατρικής, δε θα πρέπει να αναζητηθούν τόσο στην υπέρβαση μιας υποτιθέμενης ψυχικής ασυμβατότητας όσο στην κοινωνική και πολιτισμική μετεξέλιξη της διαφυλικής σχέσης και της σχέσης ανάμεσα στις σεξουαλικότητες.

### **Οι κοινωνικές συμπαροβολές της ομοφυλοφιλίας και της ετεροφυλοφιλίας**

Η ομοφυλοφιλία παίρνει συγκεκριμένες μορφές ανάλογα με το πλαίσιο μέσα στο οποίο εγγράφεται. Στη διάρκεια του 20<sup>ου</sup> αιώνα οι αναπαραστάσεις αναφορικά με τη σεξουαλικότητα

στις δυτικές κοινωνίες συνακολούθησαν γενικά περιόδους τις οποίες χαρακτήριζε άλλοτε μεγαλύτερη και άλλοτε μικρότερη ανεκτικότητα και ή ορατότητα. Οι ομοφυλόφιλοι, στιγματισμένοι, οργανώθηκαν ως μειονοτική ομάδα και ανέπτυξαν έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής απέναντι στην ομοφυλική φοβία των ετεροφυλόφιλων. Από τη δεκαετία του '70 η εκδήλωση και η αποδόμηση της ομοφυλόφιλης επιθυμίας -ο Guy Hocquenghem (1972) υπήρξε σε αυτό πρωτοπόρος-, η ορατότητα και η αποποινικοποίησή της και στη συνέχεια η κοινωνική της αναγνώριση δεν επιτρέπουν πλέον να αντιτίθενται ριζικά η ομοφυλοφιλία και η γονικότητα. Ο Pierre Leenhardt (1982) αφηγείται στο *Ημερολόγιο εγκυμοσύνης ενός άγαμου πατέρα* την περιπέτειά του ως μελλοντικού ομοφυλόφιλου πατέρα. Το 1986 δημιουργήθηκε ο Σύλλογος Γονέων και Μελλόντων Γονέων Gay και Λεσβίων (APGL) και εισήγαγε τον όρο *ομογονικότητα*, μια συμβολική συγχώνευση των δύο διαστάσεων, της σεξουαλικής και της γονικής. Από το άλλο μέρος, ενώ μέχρι το '70 οι διαφορές ανάμεσα στη σεξουαλική συμπεριφορά ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων ήταν ιδιαίτερα έντονες και ευδιάκριτες, σήμερα είναι πιο λεπτές.

Οι άνδρες, για να μπορέσουν να ζήσουν την ομοφυλοφιλία τους, είχαν αναπτύξει εκείνη την εποχή μια σεξουαλικότητα βασισμένη στην κατανάλωση, αποσυνδεδεμένη συνήθως από συναισθήματα. Άλλαζαν πολύ συχνά σεξουαλικούς συντρόφους και ο τρόπος ζωής τους, σε μεγάλη απόκλιση από το ετεροφυλοφιλικό οικογενειακό πρότυπο καταγωγής τους, με το οποίο άλλωστε οι περισσότεροι ήταν σε ρήξη, είχε ως επίκεντρο την ομάδα των ομοίων. Η επιθυμία πατρότητας ήταν συνεπώς κοινωνικά ασύμβατη με έναν τέτοιο τρόπο ζωής, και αυτό όχι μόνο για την κοινωνία συνολικά αλλά και για τους ίδιους τους ομοφυλόφιλους. Οι ομοφυλόφιλοι πατέρες εκείνης της εποχής, αλλά αρκετοί ακόμα και σήμερα, είναι γενικά άνδρες που παντρεύτηκαν, έκαναν παιδιά και παραδέχτηκαν δευτερογενώς την ομοφυλοφιλία τους.

Μολαταύτα, μέσα στα χρόνια θα συντελε-

στεί μια προσέγγιση ανάμεσα στις διάφορες σεξουαλικότητες και ανάμεσα στα φύλα, μια προσέγγιση υποστηρικτική για την έκφραση μιας ομόφυλης γονικότητας.

– Η σεξουαλικότητα των gays μεταβλήθηκε ακολουθώντας τη μεταβολή που σημειώθηκε και μέσα στο ετεροφυλικό ζευγάρι. Η χειραφέτηση της γυναίκας και η αντισύλληψη επέτρεψαν το διαχωρισμό σεξουαλικότητας και αναπαραγωγής. Η ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα ήρθε λοιπόν πιο κοντά προς την ομοφυλόφιλη, υπό την έννοια ότι έπαψε να έχει ως μοναδική έκδηλη λειτουργία της την αναπαραγωγή. Από το άλλο μέρος, τα στεία ετεροφυλόφιλα ζευγάρια μπόρεσαν να καταφύγουν σε μεθόδους ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, κάτι που προσφέρει ένα τεχνικό μέσο τεκνοποίησης ανεξάρτητα από οποιαδήποτε σεξουαλική σχέση.

– Η απόφαση ενός ζευγαριού να παντρευτεί βασίζεται περισσότερο στο ερωτικό συναίσθημα και στη σεξουαλική επιθυμία, παρά στη διαφοροποίηση και στη συμπληρωματικότητα των λειτουργιών, οι οποίες έχουν πλέον διαβρωθεί από το λόγο περί ισότητας και τις συναφείς πρακτικές. Εξάλλου, τα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια δεν είναι υποχρεωτικό πια να παντρεύονται, και εάν εκλείπει ο έρωτας ή η επιθυμία, οδηγούνται πολύ συχνότερα απ' ό,τι στο παρελθόν στο χωρισμό. Αυτή η αναπαράσταση του ζευγαριού βρίσκεται σήμερα πλησιέστερα προς τις αντίστοιχες ομοφυλοφιλικές εμπειρίες, οι οποίες, από το άλλο μέρος, μπορούν στο εξής να συγκροτούνται στη βάση ενός στενότερου δεσμού ανάμεσα στη σεξουαλικότητα και στο συναίσθημα. Το συναισθηματικό δέσιμο με τον ερωτικό σύντροφο είναι στην εποχή μας μια εμπειρία αποδεκτή στο χώρο των gays. Οδήγησε δε στη Γαλλία στη θέσπιση της *Αστικής Συνθήκης Αλληλεγγύης* του 2000.

– Η εμφάνιση νέων οικογενειακών προτύπων, όπως οι μονογονεϊκές ή οι ανασυσταμένες οικογένειες, απέδειξε τη δυνατότητα ύπαρξης μιας οικογενειακής λειτουργίας έξω από το στενό σχήμα «πατέρας - μητέρα - παιδί». Έτσι, η συζυγικότητα αποσυνδέθηκε προοδευτικά από τη

γονικότητα. Η αποσύνδεση αυτή καθιστά πλέον θεμιτή μια γονικότητα ανεξάρτητη από την ετεροφυλόφιλη συζυγικότητα. Η ίδια δε είναι παρούσα και στα σχέδια συν-γονικότητας που επιτρέπουν, λόγου χάρη, σήμερα σε έναν gay και μια λεσβία να συμβιώνουν μόνο ως γονείς, έχοντας παράλληλα τόσο ο ένας όσο και η άλλη ομοφυλόφιλους δεσμούς και σχέσεις με άλλα άτομα.

– Η αμφισβήτηση της κατά φύλο διάκρισης του περιεχομένου των γονικών ρόλων, οι οποίοι καθίστανται περισσότερο ισότιμοι και λιγότερο αυστηρά οριοθετημένοι, παρέχει στις μητέρες και στους «νέου τύπου» πατέρες τη δυνατότητα να είναι γονείς παρά την απουσία γονέα του αντίθετου φύλου. Για βιολογικούς και πολιτισμικούς λόγους, οι μητέρες που καλούνται να αναθρέψουν ένα παιδί χωρίς γονικό σύντροφο του άλλου φύλου βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους πατέρες. Οι ομοφυλόφιλοι πατέρες μπορούν, παρ' όλα αυτά, να επωφεληθούν και εκείνοι από τη δυνατότητα που εξασφαλίστηκε από τους σύγχρονους και ισότιμους σε σχέση με τη γυναίκα ετεροφυλόφιλους πατέρες για να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους. Μπορούν ατομικά να καταφύγουν στην υιοθεσία ή να αναζητήσουν μια γυναίκα που θα δεχόταν να κάνει για εκείνους παιδι με εξωσωματική γονιμοποίηση. Το παιδί μπορεί επίσης να είναι το σχέδιο του ζευγαριού.

– Η εξέλιξη, επίσης, της φύσης των σχέσεων του παιδιού με τους γονείς, οι οποίες σήμερα είναι λιγότερο εξουσιαστικές και βασισμένες σε αυστηρά προδιαγεγραμμένους ρόλους και περισσότερο επικεντρωμένες στην τρυφερότητα και στους εκλεκτικούς δεσμούς, οδηγεί ορισμένους ομοφυλόφιλους να εκδηλώνουν ανοιχτά την πατρική τους επιθυμία, αλλά και να την πραγματοποιούν μέσα σε ομόφυλα γονικά πλαίσια.

Τα ομοφυλόφιλα γονικά σχήματα (υιοθεσία, ιατρικά υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, συν-γονικότητα) παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία, όπως άλλωστε και τα ετεροφυλόφιλα. Θα ήταν μάταιο να προσπαθήσουμε να «προσδιορίσουμε» με

ακρίβεια την ομοφυλόφιλη πατρότητα σε σύγκριση με την ετεροφυλόφιλη. Ο τρόπος άσκησης της πατρότητας, είτε αυτή είναι ομοφυλόφιλη είτε όχι, συνδέεται κατ' ανάγκη με ένα πλήθος παραγόντων, όπως τη γονική κληρονομιά, το κοινωνικό περιβάλλον, τις ομάδες αναφοράς καθώς και εκείνες στις οποίες ανήκει το υποκείμενο, την ιστορία του υποκειμένου, τους δεσμούς του με άνδρες και γυναίκες της γενιάς του, την εμπειρία του με παιδιά που έχουν ή δεν έχουν μαζί του κάποια σχέση συγγένειας. Από την άλλη πλευρά, όταν γίνεται κανείς γονιός, είτε είναι ομοφυλόφιλος είτε όχι, αλλάζει αισθητά σε σχέση με άλλους τομείς, όπως τη σεξουαλικότητα και τη συζυγική πίστη. Οι gays και οι λεσβίες, λόγω χάρη, που δεσμεύονται σε μια διαδικασία γονιότητας είναι και οι πιο σταθεροί(-ές) στις αισθηματικές τους σχέσεις. Οι ομοφυλόφιλοι που αλλάζουν πολύ συχνά σεξουαλικούς συντρόφους δεν έχουν συνήθως ως σχέδιο να αποκτήσουν ένα παιδί, όπως άλλωστε και ορισμένοι άγαμοι ετεροφυλόφιλοι. Αντίθετα, λοιπόν, απ' ό,τι φαίνεται να πιστεύει πολύς κόσμος, δεν εξαρτάται από το σεξουαλικό προσανατολισμό η δημιουργία ενός σταθερού συζυγικού δεσμού αλλά από τη δυνατότητα που έχει κανείς πραγματικά να γίνει γονιός. Η απόσταση που χωρίζει την ομοφυλόφιλη από την ετεροφυλόφιλη πατρική επιθυμία οφείλεται κυρίως στις βιολογικές και πολιτισμικές δυσκολίες πρόσβασης στη γονικότητα που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλοι, αλλά και στην ηθική και πολιτισμική πίεση που ασκείται από τους κοινωνικούς κανόνες στους ετεροφυλόφιλους. Οι ομοφυλόφιλοι είναι υποχρεωμένοι ταυτόχρονα να παραβιάσουν τους βιολογικούς νόμους και να παλέψουν ενάντια στις κοινωνικές προκαταλήψεις.

Η επιλογή συνεπώς ενός ομοφυλόφιλου άνδρα να γίνει πατέρας αποτελεί πολλαπλή διακινδύνευση. Εκτίθεται πιθανόν σε κίνδυνο το παιδί, που θα μπορούσε να υποφέρει από αυτή την κατάσταση. Κινδυνεύει η κοινωνία από την έμπρακτη αμφισβήτηση του προτύπου «πατέρας - μητέρα - παιδί», που παραπέμπει ενίοτε σε μια συμβολική τάξη. Διακινδυνεύει όμως και ο ίδιος. Μια

διακινδύνευση που συμμετέχει ακριβώς στην ταυτοτική συγκρότηση αυτών των ανδρών, οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι ταυτόχρονα να αυτοπροσδιοριστούν ως ομοφυλόφιλοι, με κίνδυνο να τους απορρίψουν η οικογένειά τους και η κοινωνία, και ως πατέρες, με τον κίνδυνο μιας επιπρόσθετης απόρριψης από τον κύκλο τους και το χώρο των ομοφυλόφιλων. Η ομοφυλόφιλη πατρότητα ισοδυναμεί τελικά με αποτόλμηση της αυτονομίας. Το διάβημα δε αυτό εγγράφεται σε μια προσωπική ιστορία, που η ίδια είναι εγγεγραμμένη στην κοινωνική ιστορία της ομοφυλοφιλίας, της σχέσης ανάμεσα στα γένη, της οικογένειας και της συγγένειας.

### Πορείες λύτρωσης των ομοφυλόφιλων πατέρων

Η πορεία λύτρωσης των ομοφυλόφιλων πατέρων περιλαμβάνει μια φάση υποταγής και μια φάση λύτρωσης.

Η πρώτη παραπέμπει στην έννοια του «ηθικού δρομολογίου» όπως την όρισε ο Goffman (1974): «Τα πρόσωπα που έχουν στιγματιστεί με έναν ορισμένο τρόπο αποκτούν γενικά την ίδια εμπειρία για εκείνο που τους συμβαίνει και γνωρίζουν παρόμοιες εξελίξεις αναφορικά με την ιδέα που έχουν για τον εαυτό τους. Διατρέχουν, με άλλα λόγια, το ίδιο "ηθικό δρομολόγιο" που αποτελεί ταυτόχρονα το αίτιο αλλά και το αποτέλεσμα της εμπλοκής τους στην ίδια ακολουθία προσωπικών προσαρμογών. Μία από τις φάσεις της διαδικασίας κοινωνικοποίησης που δρομολογείται, έτσι, είναι εκείνη κατά την οποία το στιγματισμένο άτομο μαθαίνει και αφομοιώνει την άποψη των "κανονικών", αποκτώντας μέσα από αυτή τις εικόνες του εαυτού που του προτείνει η κοινωνία και ταυτόχρονα μια γενική ιδέα του τι σημαίνει να έχει κανείς ένα τέτοιο στίγμα. Στη συνέχεια ακολουθεί η φάση στη διάρκεια της οποίας μαθαίνει ότι και ο ίδιος έχει το συγκεκριμένο στίγμα και γνωρίζει, τούτη τη φορά λεπτομερώς, τις συνέπειες αυτού του γεγονότος. Η αλληλουχία και οι αμοιβαίες σχέσεις των πρώ-

των αυτών φάσεων του ηθικού δρομολογίου οικοδομούν τη βασική δομή από την οποία εκπορεύονται όλες οι μετέπειτα εξελίξεις, οι οποίες διαφοροποιούν τα ανοιχτά ή στιγματισμένα δρομολόγια» (σ. 45).

Χρησιμοποιούμε τον όρο «υποταγή», δανεισμένο από τον Didier Eribon (1999), για να χαρακτηρίσουμε το «ηθικό δρομολόγιο» του ομοφυλόφιλου. Πράγματι, παρ' όλο που σήμερα εκφράζεται μια μεγαλύτερη ανοχή απέναντι στην ομοφυλοφιλία, η υποταγή χαρακτηρίζει την υποκειμενική θέση του ομοφυλόφιλου στην τάξη των φύλων, μια τάξη που συντηρείται σε μια σχετική μονιμότητα. Σύμφωνα με τον Eribon (1999), «υπάρχει ένας ιδιαίτερος τύπος συμβολικής βίας που ασκείται πάνω σ' εκείνους που έλκονται από το ίδιο φύλο, και τα αντιληπτικά σχήματα, οι ψυχο-νοητικές δομές που υποστηρίζουν αυτή τη βία, η οποία αναμφίβολα έχει τα θεμέλιά της στην ανδροκεντρική αντίληψη του κόσμου, είναι περίπου τα ίδια παντού, τουλάχιστον στο δυτικό κόσμο, και τουλάχιστον τον τελευταίο ενάμιση αιώνα» (σ. 17-18).

Μια απάντηση σε αυτή την υποταγή είναι η δυνατότητα λύτρωσης μέσω της ομοφυλόφιλης πατρότητας, την οποία θα εξετάσουμε πιο κάτω. Η λύτρωση πραγματοποιείται στη βάση δύο διαδικασιών. Τη μία, ψυχικού τύπου, μπορούμε να την ονομάσουμε «διαδικασία αποκατάστασης». Την άλλη, κοινωνικού χαρακτήρα, την ονομάσαμε «διαδικασία ελευθέρωσης». Οι δύο διαδικασίες προφανώς αλληλεπιδρούν, μπορεί όμως και να διαδέχονται η μία την άλλη. Εμφανίζονται δε συνήθως μέσα στο λόγο των ομοφυλόφιλων πατέρων, ανάλογα με την προσωπικότητα ενός εκάστου αλλά και τη στιγμή υλοποίησης του σχεδίου.

### Η υποταγή

Η υποταγή, ακόμα κι αν παρατείνεται, μεταβάλλεται, εξελίσσεται ακολουθώντας διάφορες φάσεις, κατά τις οποίες ο ομοφυλόφιλος, υπό την επιρροή των κοινωνικών αλλά και των προ-

σωπικών αναπαραστάσεων, εξωτερικών ή εσωτερικών, της ομοφυλοφιλίας, της δικής του ομοφυλοφιλίας, συγκροτεί την ταυτότητά του μέσα από αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον του: τη φάση της κοινωνικοποίησης, τη φάση του στιγματισμού, τη φάση της επανα-κοινωνικοποίησης και τη φάση της αποκάλυψης.

#### • Η φάση της κοινωνικοποίησης

Ένας ομοφυλόφιλος μεγαλώνει μέσα σ' έναν κόσμο ρυθμισμένο με κανόνες, αγνοώντας αρχικά, τουλάχιστον εν μέρει, τη διαφορετικότητά του. Δεν μπορεί να αποφύγει τις συνηθισμένες βρισιές και τα πειράγματα γι' αυτή του τη συμπεριφορά, καταλήγοντας να εσωτερικεύσει και ο ίδιος τον παρεκκλίνοντα και κατακριτέο χαρακτήρα της. Όταν ανακαλύπτει ότι είναι ομοφυλόφιλος, αισθάνεται ότι εκείνος προκάλεσε αυτή την εξωτερική κατακραυγή πριν γίνει το θύμα της.

Η συγκρότηση της ταυτότητας εγγράφεται, λοιπόν, μέσα σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Έτσι, όπως επισημαίνει η Elisabeth Badinter (1992): «Ένα από τα προφανέστερα χαρακτηριστικά της ανδρικότητας σήμερα είναι η ετεροφυλοφιλία» (σ. 149). Ζούμε στο πλαίσιο της ανδρικής κυριαρχίας, της κυριαρχίας του άνδρα πάνω στη γυναίκα, και από αυτή την άποψη η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια ταυτοτική αναστάτωση της κοινωνικής και σεξουαλικής τάξης. Το ενδεχόμενο ένας άνδρας να εξουσιάζεται, να καθυποτάσσεται και να υφίσταται διείσδυση αντιβαίνει στην αρχή της αρρενωπότητας, την οποία προϋποθέτει η ανδρική ταυτότητα. Η Badinter (1992) τοποθετεί την ετεροφυλοφιλία ως «τρίτη αρνητική απόδειξη της παραδοσιακής ανδρικότητας» (σ. 149). Μετά τον αποχωρισμό από τη μητέρα, και άρα την εκδήλωση της αυτονομίας του, και τη διάκριση από το κορίτσι, δηλαδή την εξασφάλιση της αρρενωπότητάς του, το αγόρι οφείλει να απορρίψει κάθε έλξη σε σχέση με το φύλο του, προκειμένου να τελειοποιήσει την ανδρικότητά του. Ένας άνδρας προτιμά να έχει μια γυναίκα, για να είναι σίγουρος ότι αυτός δεν είναι εκείνη. Όλα συμβαίνουν ως εάν η ανδρική ομοφυλοφι-

λία να έθετε σε κίνδυνο τα κεκτημένα των δύο προηγούμενων σταδίων, της διαφοροποίησης των γενών και των γενεών.

Έτσι, η ετεροφυλοφιλία, όρος που επινοήθηκε για την περίπτωση, καθίσταται το ενέχυρο μιας ομαλότητας και μιας υγιούς σεξουαλικής ταυτότητας. Σεξουαλικές συμπεριφορές και σεξουαλική ταυτότητα καταλήγουν να είναι απολύτως αλληλένδετες. Σύμφωνα με τον Michel Foucault (1976), «ο ομοφυλόφιλος το 19<sup>ο</sup> αιώνα έγινε πρόσωπο, με ένα παρελθόν, μια ιστορία και μια παιδική ηλικία. [...] Ο ομοφυλόφιλος αποτελεί πλέον ένα είδος» (σ. 59). Η κατασκευή αυτή της ομοφυλοφιλίας δημιουργεί, λοιπόν, το στίγμα που ο ομοφυλόφιλος εσωτερικεύει ως τέτοιο πριν καν ακόμα μάθει ότι τον αφορά προσωπικά. Ο Proust (1921), σ' ένα ύφος περισσότερο λογοτεχνικό, θα μιλήσει για «καταραμένη ράτσα». Σύμφωνα με την Badinter (1992), «σαν να υπήρξε συμφωνία για να στιγματιστούν αυτοί οι θηλυπρεπείς άνδρες, ανίκανοι να αναπαρχθούν!» (σ. 156-157). Εκείνη την εποχή ήταν που η πατρότητα και η ομοφυλοφιλία είχαν τη μεγαλύτερη απόσταση πάνω στην κλίμακα της αρρενωπότητας, αποτελώντας κατά κάποιον τρόπο η μία και η άλλη τα δύο της άκρα. Γι' αυτό και είναι καταπληκτικό που έναν αιώνα μόνο αργότερα μπορεί κανείς να τις σκέφτεται επίσημα πλέον επανενωμένες. Ο ομοφυλόφιλος απειλούσε τότε -ίσως ακόμα και σήμερα, μέσα από την κληρονομιά των αναπαραστάσεών του- το έθνος, την οικογένεια, την τιμή της ανδρικότητας, το κοινωνικό οικοδόμημα. Συμπεριφερόμενος σαν γυναίκα, αποσταθεροποιεί την ηθική και κοινωνική τάξη.

Ο ομοφυλόφιλος είναι σήμερα κληρονόμος αυτής της αρνητικής εικόνας, παρ' όλο που τα τελευταία τριάντα χρόνια επέτρεψαν μια αποποινικοποίηση και μια απο-ιατρικοποίηση. Το αποτέλεσμα των κοινωνικών αναπαραστάσεων της ομοφυλοφιλίας συμβάλλει στην εσωτερικευση ενός συναισθήματος ντροπής, που μερικές φορές επαυξάνεται από την ντροπή για το ότι και εσύ ο ίδιος κατά βάθος περιφρονείς τους ομοίους σου. Αντιλαμβάνεται κανείς γιατί η ομο-

φυλόφιλη πατρότητα εμπνέει σήμερα τόσες επιφυλάξεις. Όπως το 19<sup>ο</sup> αιώνα η ομοφυλοφιλία αποτελούσε μια ανατροπή του γένους, έτσι σήμερα η ομοφυλόφιλη γονικότητα αποτελεί μια ανατροπή του ετερογονικού προτύπου, θεμελίου του συστήματος συγγένειας που βασίζεται στη διαφορά των φύλων και των γενεών.

Η ετεροφυλόφιλη γονικότητα προσλαμβάνεται ως ο έσχατος προμαχώνας για την αποφυγή της αναπαραγωγής μέσα στη διαφυλική σύγχυση. Δεν είναι χωρίς λόγο που οι εντονότερες ανησυχίες των αντιπάλων της ομοφυλόφιλης γονικότητας εστιάζονται στο σεξουαλικό προσανατολισμό των παιδιών που πρόκειται να γεννηθούν και κατά συνέπεια στον κίνδυνο αυτές οι συμπεριφορές να γενικευτούν.

Ανάλογα με το πόσο καθαρά ή συγκεχυμένα, πρώιμα ή όψιμα, αποκτά κάποιος επίγνωση της διαφορετικότητάς του, μπορεί προδήλως να μεταβάλλεται και η διευθέτηση της σχέσης του με τον εαυτό του και με τους άλλους. Ο Eribon (1999) αναφέρει δύο πιθανά ενδεχόμενα, την επιδίωξη μιας βέβαιης περιθωριακότητας ή το καταφύγιο στην προσποίηση και το διπλό παιχνίδι. Σε κάθε περίπτωση, «το να πεις στον εαυτό σου ότι είσαι gay περνά αναγκαστικά από την "απο-εκμάθηση" κάθε "προσποίησης" που χρειάστηκε να μάθεις με τόση επιμέλεια και να εφαρμόζεις για τόσο μεγάλο διάστημα και με τόση προσοχή. Κάθε gay το πρώτο που μαθαίνει είναι να λέει ψέματα» τονίζει ο Eribon (1999), προσθέτοντας ότι «ένας gay μαθαίνει δύο φορές να μιλάει» (σ. 145). Μαθαίνει αυτή τη δεύτερη γλώσσα μέσα στον κόσμο των gays, όπου «η ορατότητα αποτελεί το μέσο να διαφεύγεις απ' αυτό το τρομερό εσωτερικό "γκέτο" της ψυχής που καταδυναστεύεται από την ντροπή για τον εαυτό» (σ. 147). Αυτή η ντροπή είναι απόρροια του κοινωνικού στιγματισμού.

#### • Η φάση του στιγματισμού

«Η βρισιά» τονίζει ο Eribon (1999) «με πληροφορεί ότι είμαι κάποιος που δεν είναι σαν τους άλλους, που δεν είναι μέσα στον κανόνα» (σ. 30) και «το ότι "κατονομάζομαι" έτσι παράγει μια συ-

νειδητοποίηση ενός "άλλου" εαυτού, τον οποίο οι άλλοι μετέτρεψαν σε αντικείμενο» (σ. 30). «Αυτός που εκτοξεύει τη βρισιά μου γνωστοποιεί ότι έχει εξουσία επάνω μου και ότι αυτή η εξουσία περιλαμβάνει πρωτίστως το να μπορεί να με πληγώνει, το να σημαδεύει τη συνείδησή μου μ' αυτή την πληγή εγγράφοντας την ντροπή στα μύχια της ψυχής μου» (σ. 31). Η Badinter (1992) παραπέμπει στον J. Weeks, ο οποίος στο *Questions of identity* αναφέρει σχετικά με τις κοινωνικές και ιατρικές κατηγοριοποιήσεις των ομοφυλόφιλων στα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα ότι «το να "κατονομάζεις" ισοδυναμεί με το να φυλακίζεις» (σ. 93). Ακόμα περισσότερο, όταν βρίζεις είναι σαν να φυλακίζεις, και μάλιστα κατά τρόπο πολύ πιο απαξιωτικό και εξευτελιστικό.

Η υποταγή περνά, λοιπόν, κυρίως μέσα από τη γλώσσα και τη γελοιοποίηση. Όταν αποκαλείς κάποιον «πούστη», δεν αναφέρεσαι τόσο στην ομοφυλοφιλία αυτή καθ' εαυτήν όσο στο έλλειμμα αρρενωπότητας και στην υπονοούμενη ιεραρχία ανάμεσα στο ανδρικό και στο γυναικείο. Εντούτοις, η βρισιά στιγματίζει μια συμπεριφορά που συνδέεται με μια ακρωτηριασμένη ανδρική ταυτότητα. Για τις γυναίκες η συνηθέστερη βρισιά είναι «πουτάνα» ή «τσούλα», που υποδηλώνει το ιδιαίτερο καθήκον που αποδίδεται σε αυτό το φύλο. Ο Eribon (1999) τονίζει ότι «σε κάθε περίπτωση, πρόκειται για ανάκληση στη σεξουαλική τάξη. Το αγόρι οφείλει να είναι αρρενωπό και η γυναίκα πιστή» (σ. 99). «Ένα άτομο δε χρειάζεται όντως να "απαξιωθεί" εάν εκ των προτέρων δεν είναι "απαξιώσιμο": και μόνο το γεγονός ότι είναι "απαξιώσιμο" (και το ίδιο το γνωρίζει, φοβούμενο ότι κινδυνεύει να "απαξιωθεί") έχει επίδραση στη συνείδηση και στο ασυνείδητο του ατόμου ως εσωτερικευμένη δύναμη υποταγής και καθυπόταξης, που μεγαθύνεται από το άγχος να μην αποκαλυφθεί και την αυτο-λογοκρισία για να το αποφύγει» (σ. 100).

Αορατότητα, λοιπόν, ενόσω το ασυνείδητο συμμετέχει στην παραβίαση της κοινωνικής τάξης που εγκαθιδρύει την υποταγή. Ένας gay, για να δεχτεί τον εαυτό του όπως είναι και να ταυτιστεί με την εικόνα του gay, δεν έχει μόνο να πα-

λέψει ενάντια στην εξωτερική καταδίωξη αλλά και να ξεπεράσει όλη αυτή τη σύγκρουση που γίνεται μέσα του. Ο Eribon (1999) μας λέει ότι «αυτή ακριβώς η ταύτιση είναι που απορρίπτεται, και αυτή είναι που πρέπει να συντελεστεί σε μια πρώτη φάση, ή τουλάχιστον να γίνει αποδεκτή, έστω κι αν στη συνέχεια καταστεί λιγότερο σημαντική ή σημαίνουσα» (σ. 104). Με άλλα λόγια, για να ξεπεραστεί πραγματικά η ντροπή και να ανακτήσει ο ομοφυλόφιλος το αίσθημα της αξιοπρέπειας, οφείλει να αποδεχτεί τη μοίρα του στιγματισμένου και να δεχτεί ότι συμμετέχει σε μια ομάδα με ταμπέλα, που τη βρίζουν, αλλά η οποία επίσης είναι ικανή να μάχεται συλλογικά, να αμύνεται και άρα να ξεφορτώνεται το βάρος αυτού του στιγματισμού, συγκροτώντας μια ταυτότητα και ξαναβρίσκοντας τη χαμένη περηφάνια της. «Η καθημερινή γλώσσα (όπως ακριβώς και η γλώσσα των εικόνων) διασχίζεται απ' άκρου εις άκρον από συσχετισμούς δυνάμεων κοινωνικούς (ταξικούς, φύλου, ηλικίας, φυλής κτλ.), ενώ μέσα της και μέσω αυτής (αλλά και της εικόνας) διεξάγεται το συμβολικό παιχνίδι της εξουσίας, δηλαδή ο ορισμός -και η επιβολή- των κοινωνικά θεμιτών αντιλήψεων και αναπαραστάσεων του κόσμου. Εξουσιαστής, όπως λέει ο Pierre Bourdieu (1981), είναι εκείνος που κατορθώνει να επιβάλει τον τρόπο με τον οποίο θέλει να προσλαμβάνεται, και εξουσιαζόμενος εκείνος που ορίζεται, νοείται και ομιλείται από τη γλώσσα του άλλου και/ή εκείνος που αδυνατεί να επιβάλει την αντίληψη που ο ίδιος έχει για τον εαυτό του. Μόνο σε περιόδους κοινωνικής και πολιτισμικής κρίσης, ή τουλάχιστον όταν εκδηλωθούν ξαφνικά έντονες πολιτικές ή πολιτιστικές κινητοποιήσεις, είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί η συμβολική αυτή τάξη των αναπαραστάσεων και της γλώσσας, η βασική δύναμη των οποίων είναι ακριβώς ότι προσλαμβάνονται ως υπαγόμενες στα αυτονόητα μιας φυσικής, αδιαμφισβήτητης και αμετακίνητης τάξης, η οποία, ακόμα κι όταν συμβαίνει να αμφισβητείται, αμφισβητείται λάθος, με αποτέλεσμα να επιβεβαιώνεται ακόμα πιο πολύ μέσα στην αυθαιρεσία της, παρουσιάζομενη ως εάν να υπήρχε πάντα» (σ. 111-112).

Όσο η ομοφυλοφιλία παρουσιάζεται απαξιωμένη και ντροπιασμένη από τη γλώσσα και την εικόνα, είναι υπό τον έλεγχο της ετεροφυλοφιλικής εξουσίας. Όταν βγαίνει από το καβούκι της, εκδηλώνεται και εκτίθεται, ακρωτηριάζει την αναπηρία της, αποσταθεροποιώντας τα αυτονόητα πάνω στα οποία εδράζεται αυτή η εξουσία. Γι' αυτό και ο Eribon (1999), ανατρέχοντας στον Foucault, υποστηρίζει ότι «η "κουλτούρα gay" είναι δυνατόν να παράγει νέους τρόπους ζωής και νέες δι-ατομικές σχέσεις, τόσο για τους ομοφυλόφιλους όσο και για τους ετεροφυλόφιλους» (σ. 116).

#### • Η φάση της επανα-κοινωνικοποίησης και η εκδήλωση της ομοφυλόφιλης επιθυμίας

Για να προστατευθεί απ' αυτό το χαρακτηρισμό, ο ομοφυλόφιλος αναγκάζεται συνήθως να δραπετεύει από τον κόσμο της ύβρεως και των προκαταλήψεων, αυτο-εξοριζόμενος στη μεγαλούπολη, σε αναζήτηση ενός πλαισίου περισσότερο ανώνυμου και τόπων για ειδικές συναναστροφές. Αυτό τον βοηθά να αντέξει την κατάσταση του και μερικές φορές να αναδομηθεί στο επίπεδο της ταυτότητας. Ο χώρος υποδιαιρείται όμως σε περιοχές στις οποίες επιτρέπεται να εκδηλώνει κανείς ελεύθερα την ομοφυλοφιλία του και σε άλλες, αντίθετα, στις οποίες αυτό απαγορεύεται. Η στεγανοποίηση αυτή του χώρου κατά τομείς έχει σίγουρα επιπτώσεις στην ομοφυλοφιλική ταυτότητα, η οποία βιώνεται διαρκώς σύμφωνα με εναλλασσόμενους κώδικες. Ορισμένες πόλεις, όπως το Σαν Φρανσίσκο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι, το Βερολίνο, το Άμστερνταμ, επιτρέπουν στην ομοφυλοφιλία μια κοινωνική ορατότητα, η ίδια παραμένει όμως υποταγμένη και εκεί στην ιστορικά μεταβαλλόμενη ανοχή της πλειοψηφίας. Η Bell Époque και τα Τρελά Χρόνια της επέτρεψαν, λόγω χάρη, μια ορατότητα η οποία καταπνίγηκε την περίοδο του πολέμου και των μεταπολεμικών χρόνων. Η δεκαετία του '70 σηματοδότησε εκ νέου μια επιστροφή σε αυτή την ορατότητα, με το άνοιγμα καφενείων και μπαρ για gays και την ανάπτυξη γειτονιών ομοφυλόφιλων, όπως το Marais στο Παρίσι. Η Gay

Pride, που κατά λέξη σημαίνει «περηφάνια gay», μοιάζει να απαντά σήμερα στον κόσμο της ύβρεως με τη θετική και αντεστραμμένη δημόσια έκφραση μιας πληγωμένης ταυτότητας. Η γελοιογραφία και η διακωμώδηση την οποία θέτει επί σκηνής υιοθετούνται συνήθως από τα μέσα, απευθυνόμενες στους ετεροφυλόφιλους, που και εκείνοι είναι έγκλειστοι στα στερεότυπά τους. Ο Eribon (1999) επισημαίνει την ύπαρξη «ενός διαρκούς παιχνιδιού ανάμεσα στην απόκρυψη και στην ορατότητα, στη σιωπή και στη διαφήμιση, στο φόβο και στο θράσος», μπορούμε όμως να αντιληφθούμε αυτό το παιχνίδι ως προϊόν της αλληλεπίδρασης ενός ετερο-ομοφυλοφιλικού συσχετισμού δυνάμεων που άλλοτε οδηγεί στην παραίτηση και άλλοτε στην πρόκληση.

Σε αντίθεση με τους ετεροφυλόφιλους που αποφεύγουν τις στενές φιλίες, οι ομοφυλόφιλοι υιοθετούν συνήθως τη φιλία ως τρόπο ζωής, καταπολεμώντας έτσι την απομόνωση. Ο Eribon (1999) γράφει: «Πρόκειται για μια αληθινή τομή μέσα στη βιογραφία των ατόμων. Δεν είναι μόνο μια γεωγραφική διαδρομή ή ένα μέσο εξασφάλισης δυνητικών ερασιών. Είναι επίσης η δυνατότητα επαναπροσδιορισμού της υποκειμενικότητάς τους και ανακάλυψης μιας νέας προσωπικής ταυτότητας» (σ. 42). Ο ίδιος υπογραμμίζει τα ταυτοτικά διακυβεύματα της τροχιάς που επιλέγουν οι ομοφυλόφιλοι (Eribon, 1999): «Η ταυτότητα πρέπει να αναδομηθεί βήμα προς βήμα, παραμένοντας βεβαίως αντιφατική, όποια κι αν είναι η επιλογή τους: στη μία περίπτωση θα υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στη συμμόρφωση με την ετεροφυλοφιλική τάξη και στις εσωτερικές ενορμήσεις που τους κατευθύνουν σε σχέσεις με πρόσωπα του ίδιου φύλου· στην άλλη περίπτωση θα υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στην άρνησή τους να συμμορφωθούν και στην ανάκλησή τους στην τάξη από την κοινωνία, σε όλα τα επίπεδα, από την κοινή συγκαλυμμένη βία στις πιο κοινότητες καταστάσεις της οικογενειακής ή σχολικής ζωής έως την τραυματική χυδαioτητα των ύβρεων και των επιθέσεων» (σ. 43). Σύμφωνα με την ίδια διάκριση, μπορεί κανείς να

σκεφτεί ότι η ταυτοτική στρατηγική των ομοφυλόφιλων που θέλουν να γίνουν γονείς είναι δυνατόν να βασίζεται στην ανάγκη τους να συμμορφωθούν με την ετεροφυλοφιλική αναπαραγωγική τάξη ή, αντίθετα, ότι εγγράφεται σε έναν αγώνα ενάντια στην ετεροφυλο-κανονιστική τάξη που υποτίθεται ότι επιφυλάσσει για λογαριασμό της και μόνο το δικαίωμα στην τεκνοποίηση. Έτσι, μέσα στον ίδιο τον κόσμο των ομοφυλόφιλων ορισμένοι προσλαμβάνουν τις προσπάθειες για αναγνώριση του δικαιώματος στο γάμο ή στη συγγένεια (υιοθεσία) ως προδοσία του τρόπου ζωής των gays, που βασίζεται στην αδελφότητα. Ο Eribon (1999) τονίζει συγκεκριμένα ότι «η κοινωνικότητα των gays -ή των λεσβίων- θεμελιώνεται πρωτίστως σε μια πρακτική και σε μια "πολιτική" της φιλίας: Πρέπει κανείς να επιδώσει να κάνει επαφές και να γνωρίζει ανθρώπους για να τους κάνει φίλους, δημιουργώντας σιγά σιγά έναν κύκλο επιλεγμένων συναναστροφών» (σ. 43).

Υπ' αυτή την έννοια, η ομοφυλοφιλία οδηγεί σε μια κοινωνία ισοτίμων (societe de pairs), που βρίσκεται σε ρήξη με την κοινωνία των πατέρων (societe des peres), μια κοινωνία επιλογής, σε ρήξη με την κοινωνία της συγγένειας, μια κοινωνία καινοτομίας, σε ρήξη με την κοινωνία της αναπαραγωγής. Πολύ συχνά η ομοφυλοφιλία προκαλεί μια απο-συγγενοποίηση. Τι γίνεται όμως με την πατρότητα gay; Θα ασκηθεί με έναν τρόπο που θα είναι πρωτότυπος, σύμφωνα με κάποιο ομοφυλο-κανονιστικό κώδικα, ή με τον παραδοσιακό τρόπο και με βάση τον ετεροφυλο-κανονιστικό κώδικα; Ή μήπως, ακόμα καλύτερα, σύμφωνα μ' έναν τρόπο κι έναν κώδικα που θα συνδέουν λίγο ως πολύ διαφορετικά, ανάλογα με τις προσωπικές διαδρομές, την ομοφυλοφιλική ιδιαιτερότητα με τα γονικά σύμβολα ολόκληρης της κοινωνίας; Διερωτάται κανείς, επίσης, αν οι προδιαθέσεις που αποδίδονται σ' έναν τύπο σεξουαλικότητας και στην ψυχολογία που συνδέεται με αυτή τη σεξουαλικότητα προδιαγράφουν μια ιδιαίτερη άσκηση της γονικότητας, κατά τον ίδιο τρόπο που υποτίθεται ότι προδιαγράφουν την άσκηση ενός επαγγέλματος. Ο

ομοφυλόφιλος πατέρας, λόγου χάρη, θα προσπαθήσει να μάθει στο παιδί του να σέβεται τη διαφορετικότητά του ή θα το προετοιμάσει να αντιμετωπίσει την απόρριψη των ομοίων του; Πολλοί ομοφυλόφιλοι πατέρες γνωρίζουν ότι το παιδί τους κινδυνεύει να γίνει αντικείμενο καζούρας από ορισμένους συμμαθητές του και τονίζουν ότι από το ένα μέρος θέλουν να εμφυσήσουν στο παιδί την ανεκτικότητα, αλλά από το άλλο να του μάθουν να αντιμετωπίζει και τις βρισιές.

#### • Η φάση της αποκάλυψης και της κοινωνικής αναγνώρισης της επιθυμίας

Η υποταγή του ομοφυλόφιλου είναι καθημερινή, καθώς, σύμφωνα με τον Eribon (1999), «όλες αυτές οι εκλεπτυσμένες ή πλάγιες μορφές ύβρεων συνθέτουν προφανώς το γλωσσολογικό ορίζοντα της εχθρότητας μέσα στην οποία υποχρεώνονται να ζουν οι ομοφυλόφιλοι» (σ. 75). Οι ομοφυλόφιλοι τρέμουν κάθε στιγμή μην τους εξευτελίσουν. Σε αυτές τις συνθήκες οι ίδιοι αυτο-εξορίζονται στη σιωπή και στο ψέμα ή, αντίθετα, αποκαλύπτουν την ομοφυλοφιλία τους για να αποφύγουν την ψυχική δυσφορία αυτής της κατάστασης, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα τον κίνδυνο της απόρριψης. Η ορατότητα της ομοφυλοφιλίας είναι δυνατόν να πάρει διάφορες μορφές, ανάλογα με την αλληλοδιαδραστική διαδικασία μεταξύ του στιγματισμένου και της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει. Ο θηλυρεπής χαρακτήρας ορισμένων, ηθελημένα τονισμένος ή όχι, αποτελεί, λόγου χάρη, ένα μέσο να διακρίνονται και να αναγνωρίζονται κατ' εικόνα του στίγματός τους, και συγχρόνως μερικές φορές να «το γυρίζουν στην πλάκα» αυτοσαρκάζομενοι και φορώντας τη μάσκα στην προσπάθειά τους να αποφύγουν τον κίνδυνο να ξεμασκαρευτούν. Άλλοτε, πάλι, κατά τρόπο λιγότερο προκλητικό, ένας ομοφυλόφιλος μπορεί εν αγνοία του να έχει τρόπους και να υιοθετεί στάσεις που προσιδιάζουν στον ομοφυλόφιλο χώρο. Μπορεί, επίσης, σε αντίθεση με τους ετεροφυλόφιλους ομολόγους του, να εκδηλώνει ελάχιστο ενδιαφέρον για ορισμένες σωματικές δρα-

στηριότητες ή πολύ μικρή έλξη για το γυναικείο φύλο. Σε πολλές περιπτώσεις την ομοφυλοφιλία του, αν αυτή δεν είναι προφανής, μπορεί τουλάχιστον κανείς να την υποπτευθεί.

Ο Eribon (1999) επισημαίνει άλλωστε «τη διαρκή προσπάθεια» που οφείλει να καταβάλλει κάθε ομοφυλόφιλος «για να προστατέψει αυτή την ιδιότητα του αδιαπέραστου, αποφεύγοντας επιμελώς να τον δει κάποιος συνάδελφός του κοντά σε μέρη -μπαρ ή τόπους φλερτ και γνωριμιών- όπου συχνάζουν gays ή συντροφιά με ένα άλλο πρόσωπο που μπορεί να φαίνεται λίγο περισσότερο gay και άρα κινδυνεύει να τον εκθέσει» (σ. 76). «Αυτός ο φόβος να μην αποκαλυφθεί μπορεί να έχει ως συνέπεια και γενικότερα μια στάση επιφυλακτική, κάτι σαν υποχρέωση να παραμένει στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής του επαγγελματικού του κύκλου, για να αποφύγει τον κίνδυνο της διαφάνειας» (σ. 77). Αυτή η κρυφή ζωή, που σε ορισμένες εποχές ήταν ακόμη πιο επιβεβλημένη, μπορεί να προκαλεί κάποια ευχαρίστηση και μια απόλαυση του κινδύνου, ή να αποτελεί μια μορφή αντίστασης. Το γεγονός ότι είσαι ομοφυλόφιλος δεν είναι μια επιλογή, το να αποδεχτείς όμως τον εαυτό σου έτσι και να εκδηλωθείς απροκάλυπτα ως τέτοιος είναι σαφώς αποτέλεσμα μιας προσωπικής απόφασης. «Γιατί πράγματι», όπως λέει ο Eribon (1999), «το πρόβλημα δεν είναι τόσο το γεγονός ότι είναι κάποιος ομοφυλόφιλος όσο το γεγονός ότι δεν μπορεί να το λέει. Εάν η δυνατότητα να το δηλώνεις ήταν επίσημα αποδεκτή (στο στρατό, στην Εκκλησία κ.α.), όλη αυτή η μειονεκτικότητα και η ευαλωτότητα των gays και των λεσβίων, και άρα όλα τα μέσα ελέγχου που μπορεί να ασκούνται επάνω τους, θα είχαν εξουδετερωθεί» (σ. 81).

Το διακύβευμα της ομοφυλόφιλης ταυτότητας είναι, λοιπόν, εν μέρει τουλάχιστον, αποφαντικό. Γίνεται κανείς «διαφορετικά» ομοφυλόφιλος ανακοινώνοντάς το, και άρα αποφεύγοντας τη «σχάση ανάμεσα σε αυτό που είναι και σ' εκείνο που μπορεί να κάνει, ανάμεσα σε αυτό που είναι και σ' εκείνο που μπορεί να πει» (σ. 81). Η σχετική σημασία που ο καθένας αποδίδει στο να

δείχνει ποιος είναι και στο να λέει ποιος είναι μαρτυρά τον τρόπο με τον οποίο ο ενδιαφερόμενος ευθυγραμμίζεται προς το περιβάλλον του. Όταν δε λες, συμμορφώνεσαι με τα κελεύσματα των θεσμών να μη διασαλεύεις την καθεστηκυία τάξη και να υπομένεις την εξωτερική κυριαρχία. Είναι, επίσης, μια μορφή στρατηγικής για να αποφύγεις να εξαιρεθείς, όπως στην περίπτωση της εκτός γάμου υιοθεσίας. Το να λες σημαίνει ότι αμφισβητείς αυτή την τάξη και μάχεσαι ενάντια σε αυτή την κυριαρχία. Σημαίνει όμως, επίσης, και ότι διακινδυνεύεις τον αποκλεισμό. Σε κάθε κατάσταση, σε κάθε περιβάλλον, οικογενειακό, φιλικό ή επαγγελματικό, ο ομοφυλόφιλος καλείται να διαλέξει αν θα σωπάσει ή θα μιλήσει. Η σιωπή αναστέλλει και διασπά την ταυτότητα. Ο λόγος ελευθερώνει, αλλά μπορεί επίσης να προκαλέσει τον εγκλεισμό του ατόμου μέσα στο στίγμα του. Σύμφωνα με τον Eribon (1999), «πρόκειται για ένα αναπόδοραστο παράδοξο: Ο gay που αποφασίζει να μιλήσει για τον εαυτό του εκτίθεται στα ειρωνικά ή συγκαταβατικά σχόλια των άλλων και ενίοτε στην απόρριψη, ενώ εκείνος που προτιμά να σωπάσει βάζει τον εαυτό του σε μια ψεύτικη και σε κάθε περίπτωση εξαρτητική κατάσταση. Στον πρώτο κίνουν μάθημα. Με τον δεύτερο σπάνε πλάκα» (σ. 86). Ό,τι κι αν κάνει ένας ομοφυλόφιλος, θα υπόκειται πάντα σε μια σχέση κυριαρχίας. Το αν θα πει ή δε θα πει απορρέει συνεπώς ταυτόχρονα από μια κοινωνική θέση και από μια ψυχολογική προδιάθεση αναφορικά με αυτή τη θέση, καθώς επίσης και από μια υποκειμενική αξιολόγηση των κινδύνων που ο ίδιος διατρέχει στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Το επαγγελματικό περιβάλλον αποτελεί γενικά τη σφαίρα όπου το coming out συμβαίνει σπανιότερα. Στην οικογένεια η μητέρα το πληροφορείται συνήθως πριν από τον πατέρα. Στο πλαίσιο ενός σχεδίου ομοφυλόφιλης πατρότητας η έξοδος από το καβούκι καθίσταται οιονεί επιβεβλημένη, γιατί στο παιχνίδι μπαίνει ένα παιδί, που εγκαθιδρύει καινούριους κοινωνικούς και θεσμικούς δεσμούς.

Στην πραγματικότητα, το να ανακοινώνεις στους γονείς την ομοφυλοφιλία σου σημαίνει

για εκείνους ένα εμπόδιο στο να κάνουν οικογένεια. Το γεγονός ένας ομοφυλόφιλος να θέλει να γίνει γονιός αποτελεί μια δεύτερη δήλωση, που μπορεί να γίνεται δεκτή περισσότερο ή λιγότερο θερμά. Μπορεί να έρχεται ταυτόχρονα ή μετά το coming out. Μπορεί να συμπεριλαμβάνει επίσης στο παιχνίδι το σύντροφο με τον οποίο ο ίδιος έχει δεσμό. Η υπόθεση που εισάγεται εδώ είναι ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η ανακοίνωση της σχεδιαζόμενης πατρότητας συμμετέχει στην αποκατάσταση ή στην περαιτέρω σύσφιξη των δεσμών ανάμεσα στον ομοφυλόφιλο και στους γονείς του. Η αναγγελία του γονικού σχεδίου μέσα στην οικογένεια, η οποία στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ακολουθεί χρονολογικά το coming out, αμβλύνει σε σημαντικό βαθμό τα κίνητρα της απόρριψης και απαλλάσσει τους μέλλοντες παππούδες και τις μέλλουσες γιαγιάδες από μια από τις σοβαρότερες αιτίες του πόνου τους. Επιπρόσθετα, επιτρέπει μια επανασύνδεση του γιου με την οικογένεια, ως πατέρα πλέον. Ενθαρρύνει, τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις την ορατότητα και την ένταξη του συντρόφου μέσα στο οικογενειακό σύνολο.

Το ηθικό οδοιπορικό του ομοφυλόφιλου κατασκευάζεται από το σύστημα των αναπαραστάσεων που του προτείνει η κοινωνία, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την κατοχή του στίγματός του. Μαζί με την ανακάλυψη ότι φέρει αυτό το στίγμα, είτε αυτό γίνεται πρώιμα και ομαλά είτε όψιμα και βίαια, εσωτερικεύει και τις συνέπειες αυτού του γεγονότος. Αντιμετωπίζει συνήθως τότε το συναίσθημα της ντροπής. Ντροπή του εαυτού για τον εαυτό. Ντροπή του εαυτού για τον άλλο, ως αποτέλεσμα της υποταγής στις αναπαραστάσεις του στίγματός του, που ήταν εξωτερικές και έγιναν εσωτερικές, και στις κοινωνικές και οικογενειακές προσδοκίες για το μέλλον του. Η ταυτοτική αναδόμηση περνά από μια επανα-κοινωνικοποίηση μέσα στην ομάδα των ομοίων για να αποδεχτεί καλύτερα τον εαυτό του, και στη συνέχεια, από τη διακινδύνευση να εμφανιστεί όπως είναι στα μάτια των δικών του. Η αποδοχή του εαυτού ως ομοφυλόφιλου και ακολούθως η

αποκάλυψη του εαυτού ως ομοφυλόφιλου αποτελούν βασικά προαπαιτούμενα προκειμένου να σκεφτούμε την ομοφυλόφιλη γονικότητα, και ειδικότερα την ομοφυλόφιλη πατρότητα. Μόνο μέσα από την εκδήλωση του εαυτού ως ομοφυλόφιλου μπορεί να γεννηθεί ένα σχέδιο ομοφυλόφιλης γονικότητας, δηλαδή η βούληση κάποιου να αναγνωριστεί ταυτόχρονα ως γονέας και ως ομοφυλόφιλος.

Θα συνεχίσουμε με το οδοιπορικό της λύτρωσης του ομοφυλόφιλου που επιθυμεί να γίνει πατέρας. Θα πρέπει ευθύς αμέσως να σημειωθεί ότι δεν επιθυμούν όλοι οι ομοφυλόφιλοι να γίνουν πατέρες και ότι ορισμένοι μάλιστα θεωρούν πως η πατρική επιθυμία είναι μια ετεροφυλόφιλη επιθυμία, που δε συμβιβάζεται με την ομοφυλόφιλη επιθυμία. Η πρώτη στηρίζει τον οικογενειακό θεσμό στηριζόμενη παράλληλα από αυτόν, ενώ η δεύτερη τον απωθεί ούσα και η ίδια απωθημένη από εκείνον. Η πατρική επιθυμία που εκφράζεται από ομοφυλόφιλους μπορεί να βιώνεται ως προδοσία της κοινότητας και ως άρνηση να επωμιστεί κανείς με υπερηφάνεια το στίγμα του. Στον κίνδυνο της ομοφυλοφιλοφοβίας των ετεροφυλόφιλων μπορεί να προστεθεί ο κίνδυνος της ομοφυλόφιλης «πατροφοβίας».

## Η λύτρωση

Με την αυτοαποκάλυψή του ο ομοφυλόφιλος ορίζει τον εαυτό του κοινωνικά ως τέτοιο, υποχρεώνοντας την κοινωνία, και ειδικότερα την οικογένειά του να τον αντιμετωπίζουν επίσης ως τέτοιο. Εκτίθεται αλλά και επιβάλλεται. Επιστρέφει το στίγμα και συνεπώς λυτρώνεται εν μέρει από αυτό. Διακινδυνεύει να απαξιωθεί για να μην είναι απαξίσιμος. Προκαλεί μια αλλαγή του βλέμματος επάνω του. Παίρνει εκείνος την πρωτοβουλία των κινήσεων, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι είναι ικανός να αντιμετωπίσει την απόρριψη. Η προβληματική του οικογενειακού αποκλεισμού την οποία επέβαλε στον εαυτό του για να μην είναι απαξίσιμος και για να μην ντρέπεται μετατοπίζεται τώρα στην οικογενειακή

ομάδα, η οποία εκείνη πλέον θα πρέπει να τοποθετηθεί απέναντι στο στίγμα: να απορρίψει τον «στιγματισμένο» για να μην έχει να φορτωθεί την απαξίωση ή να τον αποδεχτεί μέσα στη διαφορετικότητά του, υπομένοντας μαζί του αυτό το βάρος; Ορισμένοι ομοφυλόφιλοι λένε ότι καθυστέρησαν να εκδηλωθούν για να αποφύγουν να κάνουν το οικογενειακό τους περιβάλλον να υποφέρει. Φαίνεται ότι αυτή η ανακοίνωση πλήττει περισσότερο τους πατέρες απ' ό,τι τις μητέρες. Με την αποκάλυψη ο ομοφυλόφιλος δρομολογεί συνεπώς τη λύτρωσή του. Ας εξετάσουμε τις δύο ακόλουθες φάσεις στη διαδρομή των ομοφυλόφιλων πατέρων, εκείνη της αποκατάστασης, που είναι ψυχικής τάξεως, και εκείνη της ελευθέρωσης, που είναι κοινωνικής τάξεως.

#### • Η φάση της αποκατάστασης

Παρ' όλο που για τον ομοφυλόφιλο οι φίλοι αποτελούν ενίοτε το υποκατάστατο της οικογένειας, παραμένει δύσκολο για εκείνον να πενήσει τους πρωταρχικούς του δεσμούς, ιδιαίτερα όσο μεγαλώνει, «κάτι που εξηγεί ίσως a contrario όπως αναφέρει ο Eribon (1999)- γιατί θέλουν τόσο έντονα πολλοί gays και λεσβίες να αναγνωριστούν από τους δικούς τους, και ιδιαίτερα από τις οικογένειές τους, αλλά και από την κοινωνία (άρα και από το νόμο) ως ζευγάρια ή ως νόμιμες οικογένειες. Δεν πρόκειται συνεπώς μόνο για υιοθέτηση ετεροφυλόφιλων "προτύπων" αλλά για κάτι πολύ πιο θεμελιώδες. Πρόκειται για την ανάκτηση ενός χαμένου οικογενειακού αγκυροβολίου, και ίσως, δι' αυτού του τρόπου, για την ανασύσταση των δεσμών με την οικογένεια που άφησαν, ή ακόμα για επανένταξη στην "κανονική" ζωή, εγγραφόμενοι εκ νέου στην ακολουθία των γενεών» (σ. 59). Ο Eribon (1999) διευκρινίζει εδώ καθαρά την προβληματική της ομοφυλόφιλης ταυτότητας, που μπορεί να βρίσκει ή όχι στον τρόπο ζωής που η ίδια προτείνει, βασισμένο στη φιλία, μια περισσότερο ή λιγότερο ικανοποιητική επανόρθωση για την εξασθένηση των οικογενειακών δεσμών. Οι συζυγικοί και γονικοί δεσμοί, πέρα από το γεγονός ότι εδράζονται στο ετεροφυλόφιλο ζευγάρι, προσφέρουν επίσης

μια σταθερότητα και μια μεγαλύτερη οικονομική, κοινωνική, συναισθηματική και ψυχολογική ασφάλεια. Η φιλία, παρ' όλο που μπορεί επίσης να εδράζεται σε δυνατά συναισθήματα, είναι ίσως περισσότερο απρόβλεπτη και δεν προσφέρει κατ' ανάγκην τον ίδιο τύπο σταθερότητας και ασφάλειας. Προστίθεται σε αυτά, όπως αναφέρει ο Eribon (1999), «μια ιδιότυπα ομοφυλοφιλική "μελαγχολία" (με την ψυχαναλυτική σημασία του όρου, που παραπέμπει σε αυτή την ατέρμονα διεργασία του πένθους, η οποία είναι αδύνατον να ολοκληρωθεί, σηματοδύοντας, σύμφωνα με το Freud, τη διαδικασία σχηματισμού του Εγώ μέσα από απαγορευμένες ταυτίσεις)» (σ. 60). «Η "μελαγχολία" αυτή συνδέεται με την απώλεια των οικογενειακών δεσμών (με τους γονείς, τα αδέρφια και τον κύκλο των συγγενών), αλλά και με το (ενίοτε ανομολόγητο) όνειρο για μια δική τους οικογενειακή ζωή, που ορισμένοι δεν κατορθώνουν ποτέ να το εγκαταλείψουν, προσπαθώντας μέσα στα χρόνια με τον τρόπο τους να το υλοποιήσουν, δημιουργώντας μακροχρόνιους δεσμούς και ανατρέφοντας παιδιά» (σ. 61). Το να μην έχεις παιδιά αποτελεί μια επιπρόσθετη οδύνη για να αποδεχτείς τον εαυτό σου ως ομοφυλόφιλο, κάτι σαν «φυσική» καταδίκη που προστίθεται στην κοινωνική καταδίκη των «παρα φύσιν» σχέσεων. Ο Eribon (1999) διερωτάται «αν σε αυτό ακριβώς το λεπτό σημείο δεν έγκειται και ένα από τα βαθύτερα αίτια του ψυχολογικού "πόνου" των ομοφυλόφιλων και των δύο φύλων. Εκτός κι αν όλο αυτό αποτελεί έναν τρόπο για να εκφράζεται μια συγκεχυμένη ψυχική οδύνη, που είναι δύσκολο να εκφραστεί διαφορετικά, παρά κάνοντας αναφορά σε συμβατικές καταστάσεις» (σ. 61).

Αγγίζουμε εδώ ένα από τα σημαντικότερα σημεία συνάρθρωσης των δύο επιθυμιών. Διερωτάται κανείς αν η πατρική επιθυμία των ομοφυλόφιλων υπήρχε πάντοτε και απλώς περίμενε τις κατάλληλες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες για να εκδηλωθεί, ή εάν αυτή η ίδια δεν είναι «καινούρια» στην ψυχολογία των σημερινών ομοφυλόφιλων. Η ιδιαιτερότητα της μεταβατικής, από αυτή την άποψη, εποχής μας είναι μο-

ναδική. Οι περισσότεροι ομοφυλόφιλοι που επιθυμούν σήμερα να γίνουν πατέρες μεγάλωσαν με την ιδέα, πριν ακόμα γνωρίσουν τη σεξουαλικότητά τους, ότι ίσως κάποτε γίνουν πατέρες. Αυτή όμως η σκέψη εγκαταλείφθηκε πιθανόν όταν ανακάλυψαν ότι είναι ομοφυλόφιλοι, θεωρώντας πλέον ότι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο. Στη συνέχεια επανήλθε σε αυτούς η επιθυμία να γίνουν, ή γίνονται σήμερα, πατέρες, εξαιτίας της γνώσης αλλά και της διαμεσολάβησης αυτής της δυνατότητας, δηλαδή των παρεχόμενων διευκολύνσεων προς τους ενδιαφερόμενους. Οι επόμενες γενιές θα γνωρίζουν ίσως νωρίτερα ότι η ομοφυλοφιλία δεν αποτελεί συστηματικά τροχοπέδη για τη δημιουργία συγγενικών δεσμών και δε θα χρειαστεί πιθανόν ποτέ να τους απαρνηθούν. Σε ορισμένους ομοφυλόφιλους σήμερα η οικογένεια μπορεί να φαίνεται απωθητική, ιδιαίτερα σε εκείνους που προτίμησαν να συγκροτήσουν την ταυτότητά τους στη βάση ενός αποκλειστικά ομοφυλόφιλου τρόπου ζωής. Παρ' όλα αυτά, όπως παρατηρεί ο Eribon (1999), που παραπέμπει στην Judith Butler (1993), «εκείνο που απορρίπτεται, και άρα χάνεται, διατηρείται σαν μια ταύτιση που έχει απορριφθεί» (σ. 63). Παραμένουν συνεπώς αναγκαστικά ένα ίχνος και ένας πόνος, από τον οποίο προσπαθεί ο καθένας να απαλλαγεί, ακολουθώντας την προσωπική του διαδικασία επανόρθωσης. Ένας ομοφυλόφιλος μπορεί ή να περιφρουρήσει την αξιοπρέπειά του μέσα σ' έναν τρόπο ζωής έξω από κάθε θεσμική αναγνώριση από μέρους της ομοφυλοφιλοφοβικής κοινωνίας ή να επιδιώξει την ένταξή του στην ετεροφυλοφιλική κοινωνία και στους θεσμούς της, προσπαθώντας ταυτόχρονα να γίνεται αποδεκτός ως ομοφυλόφιλος. Η ένταξή του θα μεταβάλλει κάθε φορά και τον αντίστοιχο θεσμό. Ο γάμος, λόγου χάρη, αν ήταν ανοιχτός στους ομοφυλόφιλους, θα άλλαζε υποχρεωτικά νόημα, και ίσως αυτός ακριβώς να είναι και ο λόγος για τον οποίο παρέμεινε κλειστός όταν το ζήτημα τέθηκε με αφορμή την *Αστική Συνθήκη Αλληλεγγύης* του 2000 (Pa.c.s.).

Οι ταυτοτικές στρατηγικές των ομοφυλόφι-

λων μπορούν να σχηματιστούν σε εκείνες που προωθούν οι υπέρμαχοι της αντίστασης και του αγώνα ενάντια στο ετεροφυλο-κανονιστικό πρότυπο, και στις άλλες, των υπέρμαχων της μεταρρύθμισης και της προοδευτικής μετεξέλιξης αυτού του προτύπου. Οι πρώτοι είναι περισσότερο επιρρεπείς στο να δίνουν έμφαση στις διαφορές τους, οι δεύτεροι στο να αναδεικνύουν τις ομοιότητες. Η διάσταση όμως που υπάρχει ανάμεσα στους «δύο κόσμους» φαίνεται σήμερα να περιορίζεται, γι' αυτό και ο Eribon (1999) τονίζει αναφορικά με το θεσμό του γάμου ότι «εάν οι gays μπορούν στην εποχή μας να διεκδικούν το δικαίωμα να παντρεύονται μεταξύ τους είναι γιατί και ο γάμος έπαψε πια να είναι αυτό που ήταν» (σ. 63). Το διεκδικούμενο, λοιπόν, είναι όχι τόσο ένα δικαίωμα στη διαφορετικότητα όσο ένα δικαίωμα στην αδιαφορία. Οι ομοφυλόφιλοι γονείς μοιάζει πράγματι να ζητούν πιο πρόθυμα το δεύτερο, προσπαθώντας γενικά να εξασφαλίσουν για το παιδί τους μια ζωή όσο γίνεται λιγότερο στιγματισμένη. Αυτό μπορεί να μεταφράζεται με την εκλογή του ονόματος, τον τύπο πρόσβασης στη γονικότητα, τον τόπο ζωής κτλ. Αλλά αυτό το δικαίωμα στην αδιαφορία συνοδεύεται κατ' ανάγκη από μια ιδιότυπα ομοφυλοφιλογονεϊκή διεκδίκηση, δεδομένου ότι το ίδιο δεν είναι αναγνωρισμένο. Έτσι, η ελευθέρωση στο κοινωνικό πεδίο αποτελεί προέκταση της επανόρθωσης στο ψυχικό επίπεδο.

#### • Η φάση της ελευθέρωσης

Ο ομοφυλόφιλος, κατ' εικόνα της γυναίκας, είναι περιορισμένος στην ιδιωτική ζωή, στον ιδιωτικό χώρο, ανακαλούμενος στην τάξη κάθε φορά που αποτολμά να εκδηλωθεί δημόσια. Αυτός αναμφίβολα είναι και ο λόγος της προκλητικότητάς του. Η επιδειξιμανία αποτελεί προφανώς την άλλη όψη της ντροπής. Ο Sartre όρισε την ελευθερία με την αυθεντικότητα και την υπευθυνότητα, ενώ ο Nietzsche μάς καλεί να «γίνουμε ο εαυτός μας» και άρα να πάψουμε να ντρεπόμαστε για τον εαυτό μας. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Eribon (1999) είναι ότι «ο ομοφυλόφιλος πρέπει να κάνει ο ίδιος τον

εαυτό του ομοφυλόφιλο, για να γλιτώσει από τη βία που ασκεί πάνω του η κοινωνία, η οποία τον κάνει να είναι ομοφυλόφιλος» (σ. 161-162). Δεν είναι, χωρίς αμφιβολία, καθόλου τυχαίο που η πασίγνωστη ρήση του Sartre (1952) «Το σημαντικό δεν είναι αυτό που έκαναν σ' εμάς αλλά αυτό που εμείς οι ίδιοι κάνουμε τον εαυτό μας με αυτό που μας έκαναν» (σ. 63) αναφέρεται στον Genet, εκείνον που διατυμπάνισε όσο κανένας άλλος, αλλά και με τον πιο σκοτεινό τρόπο, την ομοφυλοφιλία του. Για το Sartre η ντροπή και η υποκρισία έχουν να κάνουν με την κακή πίστη, ενώ η περηφάνια κερδίζεται με την αλήθεια που ελευθερώνει. Συνεπώς ο ομοφυλόφιλος οφείλει κατά τη συγκρότηση της ταυτότητάς του να αποδεχτεί αυθεντικά τον εαυτό του όπως είναι, σε ένα επίπεδο προσωπικό, ομαδικό και κοινωνικό. Σύμφωνα με τον Eribon (1999), «εάν υπάρχει "ταυτότητα", αυτή είναι μια ταυτότητα προσωπική που δημιουργείται μέσα στη σχέση με μια συλλογική ταυτότητα. Επινοείται μέσα και από τα "κοινωνικά πρόσωπα", τους "ρόλους" που "παίζουμε" στον εαυτό μας και τους κουβαλάμε εφ' όρου ζωής, μέσα σ' έναν ορίζοντα συλλογικής ανασύστασης της ομοφυλόφιλης υποκειμενικότητας» (σ. 162). Ο ομοφυλόφιλος συνεπώς δεν επινοείται από μόνος του. Μετά το άγχος του στίγματος, μπορεί επιτέλους να αποκτήσει μια θετική ταυτότητα του εαυτού του μέσα από τις αναφορές της μειονοτικής ομάδας στην οποία ανήκει. Οι ομοφυλόφιλοι του 19<sup>ου</sup> αιώνα, όπως ο Oscar Wilde, ανέτρεχαν συχνά στην αρχαία Ελλάδα, όπου η παιδεραστία ήταν συνδεδεμένη με τα ήθη και την αισθητική, για να ξαναδώσουν αξία στην υποβαθμισμένη εικόνα τους και να αμυνθούν ενάντια στην παθολογικοποίηση και την ποινικοποίηση της κατάστασής τους. Οι ομοφυλόφιλοι του 20<sup>ου</sup> αιώνα διαβάζουν πολύ Proust, Gide, Cocteau, Genet, Hocquenghem, Bory, Fernandez και Guibert, που βοηθούν τη ματιά τους πάνω στην ομοφυλοφιλία, και άρα πάνω στον ίδιο τους τον εαυτό, να αλλάξει. Μόνο μέσα από την ιστορική αναδρομή και την ανάλυση της κοινωνικής κατασκευής των σχέσεων κυριαρχίας ο ομοφυλόφιλος μπορεί να αναδο-

μήσει μια αξιοπρεπή ταυτότητα και να συνεχίσει τον αγώνα για την αναγνώριση της ύπαρξής του. Έτσι, ο Eribon (1999) συμπεραίνει: «Η συλλογική δημιουργία προσπερνά τον εαυτό της. Είναι βαθιά απρόβλεπτη. Ανοίγει την ιστορία της ελευθερίας» (σ. 163).

Από το άλλο μέρος, παρ' όλη την προσπάθεια, παρ' όλη αυτή τη δημιουργικότητα, η κοινωνία διατηρεί μια μορφή μονιμότητας στις αναπαραστάσεις της. Οι θεσμοί επενθυμίζουν ακόμα και σήμερα, ιδιαίτερα αναφορικά με τη γονικότητα, τη διάκριση ανάμεσα σε ετεροφυλόφιλους και ομοφυλόφιλους. Σε ατομικό επίπεδο, το coming out οφείλει να ανανεώνεται αδιάλειπτα με την ευκαιρία κάθε νέας γνωριμίας, ενώ παράλληλα, σε συλλογικό επίπεδο, οι ομοφυλόφιλοι πρέπει να συνεχίσουν τις κινητοποιήσεις και τις διεκδικήσεις τους προκειμένου να παραμείνουν ορατοί. Γι' αυτό και ο Eribon (1999) παρατηρεί ότι «κατά βάθος θα μπορούσαμε να πούμε, χρησιμοποιώντας εκ νέου έναν όρο του Sartre, ότι η ομοφυλόφιλη ταυτότητα είναι ένα "απραγματοποίητο". Η λέξη "απραγματοποίητο" υποδηλώνει ταυτόχρονα ότι δεν μπορείς ποτέ να συμπέσεις με τον εαυτό σου αλλά και ότι δεν μπορείς ποτέ να σταματήσεις να το προσπαθείς» (σ. 169). Το να θέλεις να γίνεις γονιός όντας ομοφυλόφιλος αποτελεί ίσως μια απόπειρα αυτοπραγμάτωσης, που περνάει μέσα από την αναγνώριση της συγκεκριμένης επιθυμίας και την απόφασή σου να την ικανοποιήσεις. Ταυτόχρονα όμως πιθανόν να διερωτάσαι και για το κατά πόσο η ίδια αυτή επιθυμία συμπίπτει με τον εαυτό σου ως ομοφυλόφιλο. Ο Eribon (1999) σημειώνει ότι «αυτό το "απραγματοποίητο" επιτρέπει ό,τι ο Foucault ονόμασε "ομοφυλόφιλη ασκητεία", δηλαδή μια "αισθητική του εαυτού", ένα self fashioning, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η συνειδητοποίηση σ' ένα επίπεδο αποφάσεων και επιλογών αυτής της δομής του ανολοκλήρωτου ως προς τον εαυτό, η οποία χαρακτηρίζει την καθημερινή ζωή και τη συνείδηση των gays και των λεσβίων» (σ. 169).

Αναρωτιέται κανείς αν αυτή η «ιδιοτυπία» του ομοφυλόφιλου δεν μπορεί σήμερα σε κά-

ποιο βαθμό να γενικευτεί στο σύγχρονο άνθρωπο, η ταυτότητα του οποίου δεν είναι ποτέ εξασφαλισμένη, είναι πολλαπλή και σε διαρκή αναδόμηση. Ο σύγχρονος άνθρωπος προσπαθεί, όπως ο Oscar Wilde, να «κάνει τη ζωή του έργο τέχνης», χωρίς όμως ποτέ ούτε κι αυτός να κατορθώνει να το ολοκληρώσει. Η διαφορά είναι αναμφίβολα ότι για το σύγχρονο άνθρωπο πρόκειται για ζήτημα συγκυρίας, ενώ για τον ομοφυλόφιλο, σύμφωνα με τον Eribon και το Foucault, το ζήτημα είναι μάλλον δομικό. Η συγκυρία του σύγχρονου ανθρώπου συναντά, λοιπόν, τη δομή του ομοφυλόφιλου, γι' αυτό και η ομοφυλοφιλία μπορεί σήμερα να είναι περισσότερο αποδεκτή και κατανοητή από την ευρύτερη κοινωνία. Μπορούμε, όμως, επίσης να αναρωτηθούμε αν αυτή η «αισθητική του εαυτού» επιτρέπεται σε κάθε ομοφυλόφιλο και εάν δεν είναι απαραίτητο να συντρέχουν για την ανάπτυξή της ορισμένες κοινωνικές, πολιτιστικές και διανοητικές συνθήκες. Τι γίνεται με τον ομοφυλόφιλο που δεν είχε μέσα στο περιβάλλον του την ευκαιρία να συνειδητοποιήσει ξεκάθαρα αυτό το ανολοκλήρωτο ως προς τον εαυτό; Από αυτή την άποψη, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ομοφυλόφιλοι που στοχεύουν σήμερα στην πατρότητα και/ή την πραγματοποίηση διαθέτουν σε υψηλό επίπεδο την επίγνωση αυτού του ανολοκλήρωτου, επωμιζόμενοι πλήρως τη συμβολική αντίφαση και το ταυτοτικό παράδοξο του να είναι κανείς ταυτόχρονα ομοφυλόφιλος και πατέρας. Η ομοφυλόφιλη γονικότητα βρίσκεται ανάμεσα στα δύο: στη διεκδίκηση και στην προάσπιση της ισότητας των δικαιωμάτων των ομοφυλόφιλων ως τέτοιων, απ' το ένα μέρος, και στην παραδοχή της ομαλότητας και της φυσιολογικότητας του οικογενειακού μορφώματος, από το άλλο. Η ομοφυλόφιλη γονικότητα επιχειρεί ίσως απ' αυτή την άποψη την υπέρβαση αυτού του παράδοξου, επιζητώντας έναν τρόπο αφομοίωσης, μέσα από μια «διαφορά» που εμφανίζεται «αδιαφορούσα».

Ο Eribon (1999) παραμένει όμως απαισιόδοξος αναφορικά με την απάλειψη της ομοφυλοφοβίας και την προαγωγή της ισότητας των σεξουαλικότητων. Δεν πιστεύει σε ένα συγκεκρι-

μένο μοντέλο ένταξης ή ρήξης, αφομοίωσης ή διαφοροποίησης, κοινοτισμού ή παγκοσμιοτητας, αλλά θεωρεί ότι η ιστορία του κινήματος gay συγκροτείται μέσα από τις διελκυστίνδες αυτών των διαφορετικών προτύπων, χωρίς να διαφαίνεται πουθενά το τέλος της. Ο Arcadie, ο Guy Hocquenghem, ο Foucault και ο Αντι-Οιδίποδας των Deleuze και Guatarri σημάδεψαν αντίστοιχες τοποθετήσεις αναφορικά με τη θέση της ομοφυλοφιλίας μέσα στην κοινωνία, χωρίς όμως να έχει βρεθεί μια λογική αλλά και οριστική διέξοδος. Σύμφωνα με τον Eribon (1999), αυτό αποδεικνύει και «ο πανικός των θεματοφυλάκων της ετεροφυλοφιλικής τάξης απέναντι σε αυτή την οργανωμένη αποσταθεροποίηση», ο οποίος «εκφράζεται ποικιλόμορφα τα τελευταία χρόνια και εκδηλώνεται μέσα από το επιχείρημα που προβάλλουν σήμερα τόσο οι υποστηρικτές της χριστιανικής τάξης όσο και οι υπέρμαχοι της ψυχαναλυτικής ιδεολογίας, η ακροδεξιά όσο και η σοσιαλιστική ή η καθολική αριστερά, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να προασπίσουμε "το-δικαίωμα-των-παιδιών-να-έχουν-έναν-πατέρα-και-μια-μητέρα"» (σ. 180). Ο Eribon (1999) καταγγέλλει εδώ την ομηρία του παιδιού προκειμένου να υποστηριχθούν συντηρητικές θέσεις και σημειώνει ότι «σε ορισμένες περιπτώσεις ο κομφορμισμός μπορεί να είναι περισσότερο αποσταθεροποιητικός και πολύ πιο ανατρεπτικός από κάθε επαναστατικό κήρυγμα» (σ. 183). Η Elisabeth Roudinesco (2002), αντίθετα, θεωρεί ότι η ομοφυλόφιλη γονικότητα είναι μέσα στο πνεύμα της ιστορίας.

Η δική μας υπόθεση είναι ότι η ομοφυλόφιλη γονικότητα, που έχει τόσο δυσφημιστεί κοινωνικά, άρα σ' ένα επίπεδο θεσμικό, σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο θα έχει μάλλον μια επίδραση ενοποιητική, κι αυτό για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι, παρά τις επιφυλάξεις που θα μπορούσε να έχει η οικογένεια ενός ομοφυλόφιλου στο να γίνει πατέρας, τα συναισθηματικά διακυβεύματα σύντομα θα επικρατήσουν πάνω στα ιδεολογικά, με την προοπτική της άφιξης και άρα της υποδοχής του παιδιού να περνά σε πρώτο πλάνο και την ομοφυλοφιλία του γιου σε

δεύτερο. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι η άμεση επαφή με το συγκεκριμένο παιδί και η «κανονική» σε σύγκριση με άλλα παιδιά συναισθηματική και νοητική του ανάπτυξη, όπως μαρτυρούν πολυάριθμες μελέτες, μεταξύ των οποίων και του Stephane Nadaud (2002), θα οδηγήσουν στην άρση των αμφιβολιών. Η πατρότητα του ομοφυλόφιλου διευκολύνει, λοιπόν, από αυτή την άποψη την οικογενειακή του επανασύνδεση. Προφανώς οι ενδεχόμενες δυσκολίες του παιδιού, ακόμα και εκείνες που δε συνδέονται με την ομοφυλοφιλία του ή των γονιών του, μπορεί πάντα να κινδυνεύουν να αποδοθούν σε αυτό το ιδιότυπο οικογενειακό μόρφωμα, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τις μονογονεϊκές οικογένειες. Το παιδί φέρει κατά κάποιον τρόπο μέσα στον περίγυρό του το στίγμα των γονέων και καλείται να το αντιμετωπίσει. Η ιστορία θα αμβλύνει το στίγμα προοδευτικά. Ούτως ή άλλως, όμως, αυτό είναι και το τίμημα για να μπορέσει η ομοφυλόφιλη γονικότητα να γίνει ίσως κοινωνικά πιο αποδεκτή.

Στο τέλος αυτής της διαδρομής υπάρχουν ερωτήσεις ανοιχτές: Οι ομοφυλόφιλοι πατέρες θα παραμείνουν κινητοποιημένοι όταν θα έχουν πια ικανοποιηθεί οι διεκδικήσεις τους, το δικαίωμα δηλαδή στην υιοθεσία και η άδεια να προσφύγουν σε φέρουσες μητέρες; Θα διατηρηθούν ή όχι η σύμπνοια και η αδελφοσύνη των ομοφυλόφιλων μετά την πατρότητα; Μήπως οι σχέσεις ανάμεσα στους πατέρες και στις μητέρες στο πλαίσιο της συν-γονικότητας προεικονίζουν μια νέα διευθέτηση των γονικών ρόλων; Η ομοφυλόφιλη πατρότητα θα αλλάξει και γενικότερα την οπτική πάνω στην πατρότητα; Ποιο, λοιπόν, θα είναι το μέλλον της ομοφυλόφιλης πατρότητας;

### Συμπέρασμα

Η ομοφυλόφιλη επιθυμία και η επιθυμία πατρότητας μπορεί να είναι αμοιβαία συμβατές ανάλογα με τα κοινωνικά πρότυπα. Στη σύγχρονη δυτική κοινωνία μας η ομο-πατρότητα ξαναγι-

νεται επιτεύξιμη χάρη στην προσέγγιση αφενός των γονικών φύλων και αφετέρου των μορφών σεξουαλικότητας. Μολαταύτα, η ομοφυλόφιλη πατρότητα συνιστά μια διπλή διακινδύνευση: από το γεγονός ότι δηλώνει κάποιος ομοφυλόφιλος στην οικογένειά του και στην κοινωνία και από το γεγονός ότι ως ομοφυλόφιλος δηλώνει πατέρας. Η συνδυασμένη ή διαδοχική εκδήλωση αυτών των δύο επιθυμιών εγγράφεται σε μια πορεία που μπορεί να μεταφέρει μια επιθυμία αποκατάστασης και μια βούληση απελευθέρωσης, και μάλιστα, τα δύο αυτά αλληλένδετα. Το διακύβευμα είναι ταυτόχρονα προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό. Για κάθε ξεχωριστή περίπτωση η διαπλοκή των ψυχικών διεργασιών που καθορίζονται από την ιστορία του υποκειμένου με τις οριζόμενες από τη βούλησή του -ως δρώντος- κοινωνικές διαδικασίες διαμορφώνει και μια ιδιαίτερη μορφή ταυτοτικής συγκρότησης ενός ομοφυλόφιλου που επιθυμεί να γίνει πατέρας. Ο τρόπος που επιλέγει να γίνει πατέρας είναι δηλωτικός της αξίας που ο ομοφυλόφιλος προσδίδει στις διάφορες διαστάσεις της πατρότητας: τη βιολογική, τη νομική, την κοινωνική και τη συναισθηματική. Αυτή η συγκρότηση εγγράφεται μέσα στο τοπίο της πατρότητας, που και αυτό είναι σήμερα υπό αναδόμηση, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στο συναίσθημα και στο δέσιμο. Πέρα από τις ιδιοτυπίες της πατρότητας gay, η ίδια κινδυνεύει να προκαλέσει μια συνολική μετεξέλιξη των αναπαραστάσεων, των ρόλων, των λειτουργιών, ίσως ακόμα και της θέσης της πατρότητας γενικά. Μολονότι εκφράζει τον ανδρικό χαρακτήρα της ταυτότητας του ομοφυλόφιλου, η ομο-πατρότητα αναγνωρίζει και την επιθυμία παιδιού ενός άνδρα ανεξάρτητου από μια σύζυγο.

**Μετάφραση: Κλήμης Ναυρίδης**

### Βιβλιογραφία

Anatrella, T. (2002). La «parenté» homosexuelle: Source de confusions et de violences. *Le*

- Journal des Psychologues*, 195, 30-34.
- Badinter, E. (1992). *XY: De l'identité masculine*. Paris: O. Jacob.
- Bourdieu, P. (1981). Le paradoxe du sociologue. In *Questions de Sociologie* (pp. 86-94). Paris: Minuit.
- Brisson, L. (1997). *Le sexe incertain*. Paris: Les Belles Lettres.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter. On the discursive limits of «sex»*. New York: Routledge.
- Cloutier, J., & Renard, S. (1995). Relation au père, identité et homosexualité. *Revue Québécoise de Psychologie*, 16 (3), 47-58.
- Denis, P. (2002). Inquiète paternité. *Revue Française de Psychanalyse*, 66, 120-128.
- Eribon, D. (1999). *Réflexions sur la question gay*. Paris: Fayard.
- Foucault, M. (1976). *Histoire de la sexualité, I, La volonté de savoir*. Paris: Gallimard.
- Godelier, M. (2002). Le corps sexué, machine ventriloque de l'ordre et du désordre qui règnent dans les sociétés. In A. Touati (Ed.), *Différences dans la civilisation* (pp. 79-97). Paris: Desclée de Brouwer.
- Goffman, E. (1974). *Stigmate: Les usages sociaux des handicaps*. Paris: Minuit.
- Hocquenghem, G. (1972). *Le désir homosexuel*. Paris: Ed. Universitaires.
- Leenhardt, P. (1982). *Le journal de grossesse d'un père célibataire*. Paris: Presse de la Renaissance.
- Nadaud, S. (2002). *Homoparentalité: Une nouvelle chance pour la famille?* Paris: Fayard.
- Prokiris, S. (2000). *Le sexe proscrit: La différence sexuelle en question*. Paris: Aubier.
- Proust, M. (1921). Sodome et Gomorrhe. In *A la recherche du temps perdu, II*. Paris: R. Laffont.
- Roudinesco, E. (2002). *La famille en désordre*. Paris: Fayard.
- Sartre, J. P. (1952). *Saint Genet, comédien et martyr*. Paris: Gallimard.
- Tort, M. (2000). Quelques conséquences de la différence «psychanalytique des sexes». *Les Temps Modernes*, 609, 182-215.
- Winter, J. P. (2001). Du phantasme à la Loi: La question de l'homoparentalité. *La Revue des Deux Mondes*, 93-102.

## Homosexual desire and fatherhood desire

EMMANUEL GRATTON

Laboratoire de Changement Social (L.C.S.), France

### ABSTRACT

The gay desire and the fatherhood desire in the past seemed incompatible. Some psychoanalysts still back up this incompatibility - thinking gay fatherhood distorts the symbolical order. In fact, gay and fatherhood (paternity) desire can or cannot be combined depending on the different social patterns. In our western modern society, where both these desires have become opposed, their combination can be envisaged again thanks to the variety of familial patterns, the reconciliation of parental sexes and the lack of discrimination between the different sexualities. For all that, gay fatherhood represents a double risk: asserting oneself as gay and gay father. Asserted together, these two desires are part of a project which, facing subjection and shame, can include a compensation wish and a liberation will. To each, the interpenetration of both social and psychic processes (determined by the person's story) gives the gays wishing to become fathers a peculiar shape to the building of their identity. This building is part of a profoundly changing fatherhood, in a modern society which offers a new dimension to affectivity and affection. It has a special meaning for the gay who is then given a way to be a member of his family and of society again and to express the masculine aspect of identity.

*Key words:* Homosexuality, Fatherhood desire, Familial patterns.

*Address:* Emmanuel Gratton, 60 Rue Henri Hamelin, 49000 Angers. Tel.: 02-41-350949. E-mail: e.gratton@wanadoo.fr